నీతిదాయకమై సదలంకార భూయిష్ఠమై సముచితశోభా సంవిధానముచే నొప్పారునట్టి తపతీసంవరణ నాటకమును మహారాష్ట్ర [illegible] కొండలరాయ కవిగారు సంస్కృతమునుండి యనర్గళవాగ్ధాటితో హృద్యమధుర శైలితో సలక్షణ భాషతో నాంధ్రీకరించి యాంధ్రభాషకు [illegible] యమూల్యాభరణమును గాను కగా నొసంగిరి.

వీరికిదియే ప్రథమప్రయత్నమైనను మూలమునందలి భావాదిసౌందర్య సౌష్ఠవాదుల నించుకేనియు వెలితిబడనీయక స్వతంత్రగ్రంథపఙ్క్తి ననుసరించి యున్నది యన్న నింత మనోజ్ఞముగా దెలిగించుటకు వాడిన వీరిభాషాప్రౌఢిమయు కవిత్వతత్త్వనైపుణ్యము పాండిత్యము వెల్లడియగుచున్నవి.

ఈ గ్రంథమును [illegible] దుష్కర్ములు [illegible] మనసున [illegible] [illegible] సిద్ధాంతములకు సామాన్యులకును [illegible] నీతిబోధకమై [illegible] పాత్రమగుచున్నది.

ఈ గ్రంథము మూలమునందలి భావముల నించుకేనియు వెలితిబడకుండ స్వతంత్ర గ్రంథముగా [illegible] రచియింపబడియుండుట [illegible] జదువరుల మనము నెంతయు నాకర్షించుచు వారియందు [illegible] ప్రబోధముల గావించి మనసున కొక యపూర్వానందమును [illegible] జేయుచున్నది. ఈ గ్రంథకర్తకు కిదియే ప్రథమ ప్రయత్నమైనను భాషాంతరీకరణములలో నింత హృదయంగమముగా మనోజ్ఞముగా నిర్మింప సామర్థ్యము గలవారగు [illegible] గన్పించుచున్నారు. ఇట్టి గ్రంథములను జ్ఞానమార్జించుటయం దాసక్తిగల వారెల్లరు జదివినచో [illegible] ముండదు. [illegible] కవులలో శాశ్వతముగ వసింపగల శ్రీ కొండలరాయ కవిగారికి నా పరమదయాళుడగు సర్వేశ్వరుడాయురారోగ్యైశ్వర్యము లొసంగి వారి [illegible] సేవ నిరంతరము చేయబడునట్లనుగ్రహించుగాక!

[illegible] సుబ్రహ్మణ్యశాస్త్రి.

ఓం

తపతీసంవరణము.

ప్రథమాంకము.

{ నాంద్యంతమున సూత్రధారుఁడు ప్రవేశించుచున్నాఁడు. }

సూత్ర—

చ. కలువలఱేనివంకయును ♦ గౌస్తుభముం సుధయుం గ్రమంబుమై
నలికము మోవి స్వేదమను ♦ వ్యాజమునం దిమసోదరిం గుభాం
గలతిక నూని పెండ్లితఱిఁ ♦ గాంతుని కీయఁగఁ దెచ్చెగో యనం
బొలుచు సుధాబ్ధికన్య పరి ♦ పూర్ణకృపామతి మిమ్ముఁ బ్రోచుతన్. 1

(ఆలోచించి) అతివిస్తరమేల! నాకపుడు సంప్రాప్తమైనయభ్యుదయ ప్రమోదాతిభారంబున మద్గృహిణియుం బాల్గొనుఁగాక. (తెరవంకఁజూచి) నటీ! యిటు రమ్ము.

నటి—(ప్రవేశించి) ఆర్యా! యిదిగో! వచ్చితిని

సూత్ర—ప్రియా! అపూర్వంబు నాదిరాజకథాసనాథంబును నగుతపతీసంవరణ నాటకమందలి ప్రయోగామృతాంతరము లగునవరసంబులనుఁ బానముఁజేయఁ గోరి యీ యార్యమిశ్రు లట్టియుచితప్రయోగంబునకు నన్ను నియోగించి యున్నారు.

నటి—ఆర్యా! యీనాటక మేకవిపుంగవునిచే రచియింపఁబడియె?

సూత్ర—ఏనిముకుటతటము పరమహంసాగ్రపుంజేరువాపాఁసుపటలపవిత్రీకృతంబై నదో యేనికరకమలము గోత్రాసురేంద్రదారిద్ర్యాంధకారంబునకు భానుతుల్యమైనదో యేనిముఖకమలమునుండి యాశ్చర్యమంజరీకథామధుద్రవము చిప్పిలినదో మఱియు

గీ. ఉన్నతాంస మాజానుబా ♦ హుయుగ మాంస
వర్తిరత్నకర్ణికకర్ణ ♦ పాళి మురశి
రోధ యుత్తుంగఘోణము ♦ రుక్మనిభము
నైన యెవ్వనితనువు ప్ర ♦ జార్తిహరమొ. 2

అట్టి కేరళకులచూడామణియు మహోదయపురాధీశ్వరుఁడు నగుమహాకవి "శ్రీకులశేఖరవర్మ" ధరావల్లభుండు తొలుత గీర్వాణభాషయం దీనాటకమును రచించెను.

నటి—అట్లయిన దీని నెవరాంధ్రీకరించిరి?

సూత్ర—

సీ. ఆత్రేయగోత్రాంకుఁ ♦ డాఱువేలనియోగి
వంశసంజనితుఁడై ♦ నెఱలువాఁడు
సతతంబు ఋజుమార్గ ♦ చరులైననిమ్మరా
ట్ఛిన్నాంబికలు ♦ గూర్చుచిన్నిసుతుఁడు
సద్గుణి జాజాల ♦ చలమయ్య శాస్త్రికి
ననయంబు విడరాని ♦ ప్రాణసఖుఁడు
బాల్యంబు గడచిపో ♦ వ నినూత్నతరుణిమ
బైకొనం దనరారు ♦ వపుపువాఁడు

గీ. నిరతమును దైవభక్తిమైఁ ♦ బరఁగువాఁడు
పండితులమ్రోల నొదల ♦ పంచువాఁడు
జాలిగలవాఁడు సజ్జన ♦ సమ్మతుండు
ప్రకటధీశాలి కొండలరాయఁ డతివ! 3

నటి—ఆర్యా! అనపత్యుల రగుమీరు నపత్యోత్పత్తిహేతు వగువివాహాంతరాభ్యుదయమున జనించినయానందము నేఁడీయార్యమిశ్రుల యాజ్ఞాబలముచే ద్విగుణత మైనది.

సూత్ర—ఇఁక సంగీత మారంభింతమా!

నటి—(ఖేద మభినయించి) ఆర్యా! నేనింతవఱకును పుత్రలాభదురాశచే నియమక్లేశితశరీర నగుటం జేసి గాన మొనర్పఁజాల కున్నాను.

సూత్ర—(తెరవంకఁజూచి) ఆహా! నాశిష్యుఁడు శివదాసు విదూషకునివేషముఁ బూని యిటే వచ్చుచున్నాఁడు. నీవు బడలియున్నదానవు. నేనును శిష్యగుణసంక్రాంతమై యున్న యాత్మప్రయోగప్రతిబింబముం దిలకింప నుత్సాహినై యున్నాను. కావున మన మిరువురమును బ్రేక్షకుల మగుదము. మఱియును,

గీ. పుత్రలాభార్థముగ నీవు ♦ పూనియున్న
వ్రతము నందుండి నాచేని ♦ వారణంబు
వడసితివి; సంవరణ సార్వ ♦ భౌముచేత
సాల్వభూనాయకునితనూ ♦ జాత వోలె. 4

(ఇద్దఱును నిష్క్రమింతురు).

{విహ్వలాంగుఁడై విదూషకుఁడు
ప్రవేశించుచున్నాఁడు.}

విదూ—(నిట్టూర్పు విడిచి యంగము లొత్తికొనుచు) దేవి యగుసాల్వరాజపుత్రిని పుత్రీయనియమమునుండి నివారించి మగలి స్వప్నశ్రవణార్థమై శీఘ్రముగ రమ్మని కంచుకిచే చెలికాఁడు నాయొయుదయముననే చెప్పిపుచ్చెను. నేను నశ్వయానమునఁ బోయి నియోగము నెఱవేర్చికొని మరలి రాజవీధిని వచ్చుచు నా మొద్దుగుఱ్ఱముమీఁదనుండి తల్లక్రిందుగా బడితిని. అందుచే నాయావయవములు నాకు స్వాధీనము గాకున్నవి. కాని మైమ్రనను బలవంతమున నాచెలికానికడకు లాఁగికొని పోయెదను. (కుంటుచు ముందునకుఁ జూచి) ఆహా! యేమి నాప్రభావము. ఈహా స్త్రీపురనాస్తవ్యులందఱు గుఱ్ఱము-పారాశర్యుఁడు- అని యస్పష్టాలాపము లాడుచు హాసనిరోధదుష్ప్రేక్ష్యముఖులై నవ్వుటకుఁ గాని నవ్వకుండుటకుఁ గాని శక్తిలేక పర్యాకులచిత్తులై యున్నారు. (తెర వంకఁ జూచి) ఇదిగో! నా చెలికాఁ డలంకరణము సమాప్తిఁ జేసికొని యిటే వచ్చుచున్నాఁడు. ఇఁక నేను శ్రమపడ నేల! కావున నిచటనే యుండెదను. (అచ్చటనే యుండును).

{రాజు సపరివారుఁడై మనస్తాపముతోఁ
బ్రవేశించుచున్నాఁడు.}

రాజు—(సవిమర్శముగా) ఆహా! అపత్యపగార్థవిశేషమహిమ చెప్పఁ దరము కాదు, ఏలయన,

గీ. ప్రసవగుణహీన యగువాడు ♦ భార్యఁ దలఁప
మది జనించెడి నెంతొయొ ♦ మ్మలిక నాకె
కూర్మితనయులవిరహంబు ♦ కొలదిఁ బుత్ర
వంతుల కొదప్రఖేదం ♦ బికెంతయొకద ! 5

స్వప్నము విని కర్తవ్య మాలోచించుట కై యిటకు రమ్మని యుదయమున నే నాచెలికాఁ డగుపారాశర్యునికి వార్త నంపియుంటిని. అతఁ డిప్పటికిని రాకున్నవాఁడు (దిక్కులు పరికించి) ఓహో ! ఏమిది. అప్పు డే లేయెండ తలయెత్తి నుంకించు చున్నది.

సీ. కలకలారావముల్ ♦ జెలఁగఁ బక్షికులంబు
లాశాంతరంబుల ♦ కరుగఁ జొచ్చె
వరివెన్ను తుదవ్రాలె ♦ నరుణంబు లగుభాను
కిరణముల్ దిశలందుఁ ♦ గెరల కుండె
నిదురమత్తునఁ దేలు ♦ నేత్రాంబుజములకు
నల్ల నల్లన దృష్టు ♦ లావహించె
అంతకంతకుఁ జారి ♦ యతికృశత్వము నొంది
యిరుల మొత్తంబు లిం ♦ తింత లయ్యె
గీ. జరఠ మత్స్యాల్ప మగుతమ ♦ శ్శకల మొకటి
సాగరతరంగముపగిది ♦ సన్నగిలుచు
నపరదిశయందు లఘుభాగ ♦ మావరించి
పాసి పోఁజాలకున్న ది ♦ ప్పటికి నైన. 6

(ముందునకుఁజూచి)

ఆహా ! యీ నాచెలికాఁడు పారాశర్యుఁ డేలకో వ్యసనపీడితునిం బోలె గన్పట్టు చున్నాఁడు. ఈతని యీయవస్థకుఁ గారణ మెద్దియో !

విదూ—(సమీపించి యెట్లో కుడిచేయి యెత్తి) మిత్రమా ! జయ మగు గాక!

రాజు—వయస్యా ! నీయవయవవ్యాపారము పూర్వమువలె లే దేమి ?

విదూ—తమయనుగ్రహ మే. కారణము.

రాజు—అనఁగా నీయభిప్రాయ మేమి ?

విదూ—(నవ్వుచు) అక్షరముచేతను యాకారముచేతను సూచింపఁబడని విషయము లనే యెఱింగి సదా వ్యవహరించుచుండు నీవు నే నిప్పు డక్షరాకారముల రెంటిచేతను సూచించినయావిషయ మెఱుంగఁజాలకుంటివా? నీపాండిత్య మెక్కడ బోయినది!

రాజు—సముద్రమునందువలె లోఁ దెలియంగరాని మీబోఁటివారి మనోవ్యాపారము తెలియంగుటకు మాబుద్ధు లల్పములు. కావున స్పష్టముగాఁ జెప్పుము.

విదూ—అట్లయినఁ జెప్పెదను వినుము. నేనశ్వయానమున దేవికడ కేఁగి నియమము నుండి యామెను నివారించి మగలి రాజవీధిని వచ్చునపు డామొద్దుగుఱ్ఱము బంతివలె నన్నెగుఱవేసి యేమూలనో పడద్రోచి పోయెను. గుఱ్ఱపు మూఁపు పై నాసన మొకనిముసమాత్ర మైన నిలుపమింజేసి యీయశ్వారోహణముచే నే నాకాశగమన మర్ధము మాత్రము నేర్చికొంటిని. దేవాసురవిమర్దపరిచితాంబరగమనుఁడగుటఁజేసి నాచెలికాఁడె విద్య పూర్ణముగ నేర్వఁగలఁడు గదా యని నే నప్పు డనుకొని వెంటనే యిటు కేతెంచితిని. కావున నాకిప్పు డావిద్య నుపదేశింపుము.

రాజు—మూర్ఖా! ఈవిషయమున మాయుపదేశములు నిరర్థకములు.

చ. అరుదగుయోగమార్గమున ♦ నైనను మంత్రసుసిద్ధి నైన ని
ర్జరులవరంబుచే నయిన ♦ సంయమిచంద్రులసేవ నైన న
క్షరసుకృతార్జనారతులు ♦ కల్మషరాశి నశింపఁజేసి స
త్వరము నభస్స్థలీగమన ♦ భాగ్యముఁ గాంచి సుఖింతు రెంతయున్. 7

విదూ—పోనిమ్ము ప్రసంగము వదలుము. వాడియున్న నీమోముదామరం జూడ నీహృదయమున నేదోసంతాపము న్నట్లు తెలియుచున్నది. కారణ మేమి?

రాజు—మిత్రమా! చక్కఁగా నూహించితివి. గడచిన రాత్రి నేను స్వప్నమున సూర్యోపస్థాన మొనర్చుచుండఁగా,

చ. కరములవేఁడిమిం దుహిన ♦ కాండము లన్నియు రూపుమాయఁగా
దొరువులఁ దమ్మితీవియలు ♦ దోరగ విచ్చినమొగ్గకన్నులం
దిరముగ నల్లనై యెసఁగు ♦ తేఁటులపేరికనీనికాళిచే
వెలుగునఁ జూచుచుండ రవి ♦ బింబము దోఁచెను మత్పురస్థలిన్. 8

విదూ—తరువాత.

రాజు - అప్పుడు నేను భక్తిచే శిరసు వంచి నమస్కరించుచుండ నాబింబ మధ్యము నుండి యొకగంభీరవాక్కు వెలువడియె.

విదూ—ఎట్టివాక్కు ?

రాజు—"వత్సా! సంవరణా !

గీ. సాల్వభూమీశ్వరునిపుత్రి ♦ సన్నుతాంగి
నీదుకోమలి కువలయ ♦ నీలనేత్ర
ప్రసవగుణహీన సుమ్మి ! యీ ♦ భవమునందు
శారదసమయసహకార ♦ శాఖవోలె." 9

అని చెప్పి భగవానుఁ డంతర్ధాన మొందెను నేనునుఁ బ్రాభాతికమంగళ గీతంబులచే మేల్కాంటిని.

విదూ—శుభ మగుఁ గాక పరితపింపకుము.

రాజు—నే నధమర్ణుఁడను గదా పరితపింప కుండు టెట్లు?

విదూ—(నవ్వి) అనేకామూల్యమణి ప్రపూర్ణము లగు వేనవేలు కోశాగారములుండియు ఋణసంతాపము నొందు చున్నాఁడవా? ఆశ్చర్యము.

రాజు—మూర్ఖా! నీ వుద్దేశించిన ఋణవిషయము కాదు నేను మాట్లాడుట. ఇది వేఱు. పుత్రహీనత యనెడి పితరులఋణముంగూర్చి చెప్పు చున్నాను.

విదూ—అన్యోన్యము వాదించికొనుచుండ తార్కికులవలన నే నీవిషయ మిదివఱకే విని యున్నాను. మీరు సూర్యుఁ డానతిచ్చినవిషయార్థ మెఱుంగక పరితపించు చున్నారు. ఆయర్థము నేను జెప్పెదను వినుఁడు. "ఈనీదేవికి పుత్రులు కలుగరు. వే ఱొకదానిని వివాహముఁ గమ్ము. ఆమెవలన నీకుఁబుత్రులు జనింతురు" అని

రాజు—మిత్రమా! ఇదికూడ యోచింపఁ దగిన దే. కాని దేవీగుణగణబద్ధమగు నాయీహృదయము వే ఱొంట నుంపఁజాలను కావున నిపుడు నియమరహిత యై యున్నదేవిని దర్శించి వత్తము రమ్ము.

విదూ—ఇటు నిటు మిత్రమా!

(ఇద్దఱుఁ బరిక్రమింతురు).

రాజు—(నిమిత్తము సూచించి) మిత్రమా!

గీ. తనయజన్మలాభంబునఁ ♦ దక్క నిపుడు
ముదము వే ఱొంటఁ జేకూరఁ ♦ బోదునాకు;

అదరు చున్నది నాదక్షి ♦ ణాక్షి చూడ
నెఱుఁగ రాదయ్యె దీనికి ♦ హేతు వేమొ! 10

అదృష్టపూర్వ యగు దేవి కై మార్గము వెదకు చుండ నునిమిత్త మేల కలుగ కుండును?

రాజు—అదృష్టపూర్వయనఁగా నీయభిప్రాయ మేమి?

విదూ—ఇంత కాలమును నియమాంతరిత దర్శన యగుటచే నే నట్లంటిని. (ముందునకుఁ జూచి) ఇదిగో! యిటు జూడుము, భగవతి యగు భాగీరథి కనఁబడుచున్నది.

రాజు—(అంజలిపట్టి)

సీ. భువనత్రయంబును ♦ బూతంబుఁ గావింప
జనన మొందినభవ్య ♦ సాధనములు
అతిదుర్లభం బైన ♦ యమరలోకముఁ జేర
వరుస మై నిడినసో ♦ పానతతులు
శ్రావ్యనాదములచే ♦ సతతంబుఁ గ్రీడించు
హంసావళుల కెల్ల ♦ నాటపట్లు
చంద్రదీధితిపుంజ ♦ సమము లై తనరారు
ధవళకాంతులకు నా ♦ ధారకములు

గీ. పరిమళాంభోజసంతాన ♦ భాసురములు
నయినఘనవీచికానికా ♦ యములతోడ
సతతమును రామణీయక ♦ స్థాన మగుచుఁ
దనరుచుండెడునికు వం ♦ దనము తల్లి! 11

విదూ—(ఎదుటిభాగ ముద్దేశించి) ఇది గుహాగృహసమీపమందలి యారామము దీనఁ బ్రవేశింపుము.

రాజు—(ప్రవేశమునటించి చూచి) ఆహా! యేమి యీయారామసౌభాగ్యము! ఇదిగో! యిచ్చట

గీ. చిలుక గొఱికినదానిమ్మ ♦ గెలలనుండి
పుడమి రాలినబీజస ♦ మూహ మెల్ల

వనరమాంఘ్రులనుండి జా ♦ రినవిలాస
యావకపుశోభ నూనిన ♦ యట్లు దోఁచె. 12

(ఇద్దఱుఁ బరిక్రమింతురు.)

విదూ—(సభయముగా బరుగెత్తి) వయస్యా! పరుగెత్తి పోవుదము గమ్మ. ముందు గొప్పయుద్ధము జరుగుచున్నది.

రాజు—నీ కీయకారణభయ మేటికి?

విదూ—ఇట్టిప్రాణసంశయమునకంటె సంభ్రమావకాశము మఱేమి కావలయును?

రాజు—నీప్రాణసంశయమునకు హేతు వేద్ది?

విదూ—(వ్రేలితోఁ జూపుచు) ఈనునుకిటశిలాతల మందు రక్త ప్రవాహము నీకగపడుట లేదా?

రాజు—(నిపుణముగా నిరూపించి నవ్వుచు) మిత్రమా! నిజ మే యిచ్చట యుద్ధము జరిగి యే యున్నది. ఒకానొక దేవతరుణియొక్క—

క. యావకవిష లేపాంచిత
భాస్వరపదపంకజాత ♦ బాణంబులచే
భావజుఁ డేయఁగ మరకత
మిూవెఱప్రనఁ బడియెఁ గరము ♦ లిరుదెస లలమన్. 13

విదూ—ఈపదవిన్యాసము దేవకన్య దనియే నీ వెట్లు తెలిసికొనఁ గలిగితివి?

రాజు—ఆకాశమునుండి దిగివచ్చునపు డీయశోక పర్ణంబుల నంటినలాక్షారసముం జూడుము.

విదూ—సరే యిది యుక్తముగ నే యున్నది (మరల నిరూపించి) ఇచ్చట మఱి యొకపాదవిన్యాస మగపడుచున్న దే. దీనికి వ్యాఖ్యాన మెట్లు? పోని మ్మింత మాత్రమునకు నీ వేల? నేనె చక్కఁగా నాలోచించి వ్యాఖ్యాన మొనర్చెదను. (అని ధ్యాననిమీలితనేత్రుఁ డగును.)

(అప్పుడు దేవి సపరివారముగాఁ
ప్రవేశించుచున్నది.)

దేవి—సఖీ! యుత్పలికా? ఇంతకాలమును పుత్రసంభవకౌతుకాతిశయముచే నార్యపుత్రు నెడబాసి యుంటఁజేసి విరహోత్కంఠ వ్యాకులపఱచుచున్నను నాహృదయము స్ఫుటితము గాకున్నదిగదా! ఇపుడు నియమరహిత నై

యున్నదానను. ఇఁక నిముస మైన నాలసించుటకు వాదున సొప్పాటు లేదు. కావున శీఘ్రముగ నార్యపుత్రునిదర్శనోత్సవ మనుభవించెదను.

చేటి—దేవీ! వర్షర్తునిరోధముం బాసిన శరచ్చంద్రిక కలువకొలనుం జేరకుండునా? ఇటు నిటు దేవీ!

(పరిక్రమింతురు.)

విదూ—ఆహా! కేవలము నిమీలిత నేత్రముల నే కాక మనస్సునుఁగూడ మహాంధకార మావరించినది. కావున నిదియు నీవే విమర్శింపుము.

రాజు—ఇచ్చట తెలియరాని దే మున్నది? ఈపాదవిన్యాస మాదేవ కామిని నెచ్చెలి దై యుండును.

విదూ—ఇదియు నుక్తముగ నే యున్నది. (ఊర్ధ్వముఖుఁడై) ఆహా ఈమాంస ఖండ మాకాశమునుండి పడినది. స్వర్గమున మహాదేవాసురసంగ్రామము జరుగు చున్నదో యేమొ!

చేటి—(చెవియొగ్గి) దేవీ! యెదుట పారాశర్యులవారి యాలాపములు వినఁబడు చున్నవి. కావున మహారాజుగారుఁ గూడ నిచ్చటికి విచ్చేసి నట్లు దోఁచు చున్నది.

దేవి—సఖీ! యీతీవెజొంపములం దొకముహూర్తమాత్రము దాఁగియుండి వార యన్యోన్యసంభాషణము విని పోవుదము.

(అట్లుచేయుదురు.)

రాజు—(మరలనిరూపించిచూచి) ఇది మాంసఖండము గాదు. మందారపల్లవ కల్పిత మగు నొకానొక కామినియొక్క,

సీ. చిఱుచెమ్మటను దోఁగు ♦ చెక్కిళ్ల పొత్తుచే
ఘనభాగధేయసం ♦ కలిత మగుచు
మందారపల్లవ ♦ సందోహకల్పిత
మణిదళాకృతులచే ♦ మహిత మగుచుఁ
బరిమళాకర్షిత ♦ భ్రమరాళిలులితాల
కప్రసూనపరాగ ♦ దీప్త మగుచు
మకరికాపత్రసం ♦ ప్రకరచిత్రము లెల్ల
నదికి యుంటను మహో ♦ దార మగుచు

గీ. నమితసురభిళతాఘుమం ♦ ఘుమిత మగుచు
వివిధవిధవర్ణ సంజాత ♦ విశద మగుచు
నక్షినాసాప్రమోదదా ♦ యకము నగుచుఁ
దనరు చుండెడిమృదులావ ♦ తంసకంబు. 14

దేవీ—సఖీ! యీమందారకర్ణపూరము నాకు శంక జనింపఁ జేయు చున్నది.

చేటి—దేవీ! యింతమాత్రమున నే యేమి నిర్ణయింపఁ గలము? సావధానలమై వినుచుందము.

విదూ—ఆహా! నాసిద్ధాంత మంతయు నీటిపై వ్రాయఁబడిన యక్కరమువలె పరిణామశూన్య మైనది గదా! (కర్ణపూరముం దీసికొని) ఈకర్ణపూర మెవరిదో యిదియుం జెప్పఁగలవా?

రాజు—(వ్రేలితోఁ జూపుచు) ఈపదవిన్యాస మెవరిదై యుండునో వారి కర్ణపాళము నే యిదియు నలంకరించి యుండు నని తెలఁ చెదను.

విదూ—నీ వేయాధారముచే నట్లు నిశ్చయింపఁ గలిగితివి?

రాజు—పాదవిన్యాస మందును గర పూరమందును, స్వేదబిందువు లగపడుటచేత.

దేవి—పాదకథగూడ యొకటి గలదా?

చేటి—దేవీ! కాని యింతమాత్రమున నేమి?

విదూ—ఆకాళగమనముచే నిద్దఱుఁగూడ నలసి యుండ నం దొకర్తుకు మాత్రమే స్వేద ముప్పతిలు టెట్లు?

రాజు—ఈస్వేదోత్పత్తి మార్గశ్రమముచేఁ గలిగినది కాదు. శ్లాఘ్యజన్ముఁ డగు నొకానొక యువకుని,

గీ. భోమలు గుదియించి, యనురాగ ♦ పూర్ణము లగు
వాలుచూపులఁ జూచుట ♦ వలన నొదవు
గగురుపాటునఁ దేలునం ♦ గకములందు
పంచశరుఁ డిట్లు పొడసూపుఁ ♦ బ్రథమమునను. 15

విదూ—నే నల్పజ్ఞుఁడ నయినను నుంత యుత్ప్రేక్షింపఁ గోరుచున్నాఁడను ఆకాంతామణియపాంగశరంబునకుఁ గుఱియైనవాఁడవు నీవే యై యుండవచ్చును. ఈమానుషలోకమున నీవు దక్క దేవకన్యలచే వరింపఁబడుటకుఁ దగువాఁడు మఱెవ్వఁ డుండును?

దేవి—సఖీ! యీమాణవకునియుపన్యాసము వింటివా?

చేటి—అవును వింటిని. ఇందు మహారాజుగారి యపరాధ మేమున్నది?

దేవి—వా రపరాధు లని యెవరెతె జెప్పను?

విదూ—(కర్ణపూరము సావధానముగాఁ జూచి) మిత్రమా! ఆశ్చర్య మాశ్చర్యము. ఇచ్చట నేదియో శాస్త్రము లిఖింపఁబడి యున్నది.

రాజు—(నవ్వుచు) అయిన నాశాస్త్ర మెద్దియో చదువుము.

విదూ—(చదువు చున్నాఁడు.) చాతకాంగన యనే సేద్యము మొదీశలగాఁబ. అక్షరము లెట్లో చదివితిని. అర్థమువూత్రము తెలియుట లేదు. కావున నీ వర్థము జెప్పుము.

రాజు—(సవిమర్శముగా) ఇవి మదనసందేశసగ మగుగాథయందలి పదాద్యక్షరము లని తలఁచు చున్నాను.

విదూ—నీగోటితో వ్రాసి దీనిని పూర్తిచేసిన యెడల నీమతికౌశల మప్పుడు శ్లాఘించెదను.

రాజు—(కర్ణపూరముఁ బుచ్చికొని పూరించి యిచ్చు చున్నాఁడు.)

విదూ—(మఱలఁ జదువు చున్నాఁడు)

గీ. చాతకాంగన శోభన ♦ జలద మందు
నెక్కు డనురాగవతి యయ్యె ♦ నేమి సేయు?
దృష్టిమాత్ర మనోరథ ♦ మెట్లు దీరు?
కను లలగుఁ గాకఁ బ్రమదాశ్రు ♦ కణికతతుల. 16

విదూ—ఓహో! నీవు గూడ నెలుకవలె నున్నాఁడవే! అది యొక చిన్నగంథమును విస్తరింపఁ జేయును. నీవు నైదాఱక్షరములతో మహాగ్రంథము రచించితివి. పో నిమిత్త ప్రసంగము. వే ఱొకరహస్యవిషయ మిప్పుడు నాకు గోచరించు చున్నది. పదదగ్గఱ మైనది మొదలు నీయాకారము వేఱువిధముగా నున్నది. మన్మథుని కే మైన నిచ్చట నవకాశము దొఱకెనా?

దేవి—సఖీ! నాకుఁగూడ నిదే సందియము

చేటి—దేవీ! భర్తగారియుత్తరము విని నిర్ణయించుట మేలు.

రాజు—(స్వగతము) ఆహా! యీమాణవకునివచనము నాయవస్థననుకరించు చున్నది గదా! నిజమే గుఱితెలుంగఁగూని యొకయుత్కంఠ నాహృదయమును బీడించు చున్నది. (ప్రకాశముగా) మిత్రమా! వేఱుగాఁ దలంపకుము. కేవలము విస్మయముచే నే నాకర్షింపఁబడి యున్నాఁడను.

చేటి—దేవీ! వింటివా?

దేవి—నీవు ఋజుమార్గ ప్రవర్తకురాలవు గదా! ఇట్టి గంభీరహృదయులు తమ మానసముల నెప్పుడును వెల్లడింపరు.

విదూ—(వాసన చూచి నట్లభినయించి) దక్షిణమారుత మిప్పుడు బహులామోద భరిత మై వీచుచున్నది. ఆదివ్యజన మే దీనికిఁ గారణ మని తలఁచెదను. కావున నేను వారిని వెదకి కనుఁగొనఁ బ్రయత్నించెదను.

రాజు—మూర్ఖా! ప్రభావాంతర్హిత మూర్తులగు దివ్యజనుల వెదకి గనుఁగొనుట సాధ్యమా?

విదూ—ఒక్కొక్కప్పు డసంభావితతిరస్కరిణీకు లై గూడ నుందు రని విని యున్నాఁడను. కావునఁ బోయిచూచెదను. (ముందునకుఁ బరిక్రమించి చూచి సాటోపముగా) మూర్ఖుఁడ నగు నాకు మాత్రమే కాక దివ్యజనము వివేకరాశి నగునీకును గనఁబడఁ గలరు. కావున శీఘ్రముగ వచ్చి చూడుము. (అని రాజును లాఁగుచున్నాఁడు.)

రాజు—అట్లేచూచెదను. (అని చక్కఁగా దిలకించి జనాంతికముగా) మిత్రమా! యి దేమి దేవి యైనదే! నీచాపల్య మిట్లు పరిణమించినది!

విదూ—నా కాఁకలి మిక్కుటముగుటచేతఁ గనులను చీఁకట్లు గ్రమ్మినవి. అందుచే దేవినిఁ జూచి దివ్యజన మనుకొంటిని.

దేవి—పారాశర్యా! శంకింప నక్కఱ లేదు. పదయుగళంబును యవతంసకంబును నైవ్వతె వని మీ రంచియుంటిరో యాకొంత గాదు నేను.

విదూ—(జనాంతికముగా) మిత్రమా! దేవి మనసంభాషణ మంతయు విని నట్లు దోఁచుచున్నది ప్రారంభమునుండియు నీమె యిచ్చట నే యున్నదేమో!

రాజు—(ప్రకాశముగా) దేవీ! యకారణముగా గోపముఁ జెంద నేల? ఈయుపరాధమున కంతయు నద్భుతగస మే కారణము.

దేవి—నే నాగ్రహ మొందితి నని మహారాజుగారు మాత్రమే చెప్పుచున్నారు.

రాజు—ప్రియా! అట్లు దలంపకుము. నీచిత్తవృత్తి నే నెఱుంగనా?

చ. బొమ లిసుమంత యేని ముడిఁ ♦ బొందక యే విషమంబు లై చనం
దమకము చే నురోజములు ♦ తద్దయు నల్ల నాడు చుండ బా
ష్పముల నిరోధమున్ సలిపి ♦ జాఱఁగ నీయక యిట్లు ప్రేమకో
పమహిత మందహాసముల ♦ భామ! వృథా నను నేచ నేటికే. 17

చేటి—దేవీ! శాంతింపుము. శాంతింపుము. ఈవిషయమున భర్త యనపరాధుఁడు గదా?

దేవి—అవు నట్లే, నియమక్లేశితశరీర నగుటంజేసి ప్రత్యుత్తర మీయఁ జాల కున్నాను. కావున నామందిరమున కేఁగెదను; రమ్ము.

(దేవి సపరివారముగా నిష్క్రమించును)

రాజు—దేవి వెడలిపోయిన దేల?

{ నేపథ్యమున నిద్దఱు వైతాళికులు. }

ప్రథముఁడు—ఆహా! చండాంశుఁ డాకాశమధ్యము నధిరోహించి యత్యుజ్జ్వలుం బుగ వెల్గుచున్నాఁడు.

చ. భ్రమరములెల్లఁ గ్రోల్చి గోరి ♦ పాన మొనర్చుటచే సుధాసమా
నముగఁ దలంచియుండ్రు దివస ♦ నాథుని వేఁడిమిఁ దప్త మాటఁ బు
ష్పమధు వ్వాన కుండె నొక ♦ బంభరనారి; మయూరుండు భానుతా
పమున నిజాంగముల్ ముడుఁగ ♦ వల్లభు నెక్కలసుడఁ జేరెడిన్. 18

ద్వితీయుడు—

చ. హరిణ మొకంత దప్పిగొని ♦ యాతురతన్ మృగతృష్ణ చెంతకుం
బరువిడి మోసపోయి, పిద ♦ పంగడుశీతలవారిపూర్ణమౌ
సరసిని గాంచియుం దరియ ♦ జంకుచు నిల్చె; ప్రసూనధన్వి భా
స్కరకరతప్త మైనసుమ ♦ చాపము ముట్టఁగ నొల్ల కుండెడిన్. 19

విదూ—వైతాళికులధర్మమున బ్రదికితిని. మిత్రమా! స్నానమునకుఁ ద్వరపడుము త్వరపడుము. నే హృదయము మృగయావినోదాక్రాంతుఁడవై కేఁగ వలసియున్నది గదా! అచ్చట మృష్టాన్నము దొఱకుట దుర్లభము. కావున యథేష్టముగా కుక్షినిండ భుజింపుము.

రాజు—నీయభీష్టము నెఱవేర్చుట యే కాక దేవిని శాంతింపఁ జేయవలసియు నున్నది. కావున నిప్పు డభ్యంతరమందిరమునకే పోవుదము రమ్ము.

(అందఱును నిష్క్రమింతురు).

ప్రథమాంకము

సంపూర్ణము.

ఓం

తపతీసంవరణము.

ద్వితీయాంకము.

{ అంతట రంభయు మేనకయుఁ ప్రవేశించుచున్నారు. }

రంభ—సఖీ! మహేంద్రునిశాసనపుగొడవలలోఁ బడి యున్నా నిచ్చట జరిగిన వృత్తాంత మెఱుంగఁ జాలనైతిని. ఇపుడు నీమొగముఁ జూడ వైవర్ణ్యము వహించి యున్నది. కావున దీనికి హేతు వెద్దియో తెలుపుము. మననెచ్చెలి తపతి యిపు డెచ్చట నున్నది?

మేన—సఖీ! మున నొకనాఁడు భగవానుఁ డగుభానుఁడు తపతిం దనతొడపై నిడికొని నారదమహర్షితో మాటవరుసన "దీని కనురూపుఁ డగువరుఁ డెవ్వఁ" డని యడిగెను. ముజ్జగంబుల వెదకిచూచినను రాజర్షి యగుసంవరణుఁడు దక్క మ ఱెవ్వఁ డని నారదమహర్షి నుడివెను.

రంభ—ఇది నే నెఱింగినవిషయమే. తరువాత,

మేన—అదిమొద లారాజర్షిపై నభిలాషగలదై లజ్జచేఁ దపతి తనకోర్కె వెలిపుచ్చ నోడి మెలంగుచుండెను. పిమ్మట నాతోఁ గలసి యొకానొకప్పుడు తపనవనమునకుఁ బయనమయ్యె. మార్గమధ్యమున నారాజర్షిరాజధాని యగు హస్తిపురంబధోభాగమునఁ జూచి నిలుచుండెను.

రంభ—తరువాత,

మేన—అపుడు నేను నెచ్చెలి భావముం గనిపెట్టి "సఖీ! యిది కార్తికేయావాసపరిసరోద్యానము. నీ వలసిన ట్లున్నదానవు. కాన నిచ్చట కొంచెముసేపు విశ్రమించి పోవుద" మంటిని.

రంభ—నెచ్చెలిభావము చక్కఁగాఁ గనిపెట్టితివి. తరువాత,

మేన—పిదప నచ్చటిమరకతశిలాతలమున మే మెప్పుడు దిగితిమో యప్పుడే యారాజర్షి వయస్యునిఁగూడి యచ్చటికి విచ్చేసె.

రంభ—తరువాత,

మేన—పిమ్మట మన్మథబాణములును లజ్జయు నొక్కుమ్మడిఁ దన్నుఁ గారింప నెచ్చెలి యాతనియెదుట నిలువ నోడి తిరస్కరణీప్రభావమున తిరోధాన మొంది నాతోఁ గూడ నభస్థలమున కెగసెను.

రంభ—తరువాత,

మేన—ప్రేమపూరితము లగుచూపులతోఁ దనమార్గ మంటిచూచుచున్న యారాజర్షిం గని నెచ్చెలి ద్విగుణితమనోభవవికార యై పొక్కుచుండెను. పిదప నెచ్చెలింజూచి "సఖి! నీచెక్కులఁ బొడముచిఱుచెమ్మటలబొట్లనెడిముత్తియములశోభను గర్ణపూరము తిరస్కరించు చున్నది గదా" యంటిని.

రంభ—తరువాత,

మేన—పిమ్మట నారాజర్షికి రూపమునకుం దగినబుద్ధికౌశల మున్నదాయని పరీక్షించుటకును నెచ్చెలియవస్థ నాతని కెఱింగించుటకును నిశ్చయించి, నెచ్చెలికడనుండి కర్ణపూరము లాఁగికొని, గాథాపదాద్యక్షరములు మాత్ర మందు లిఖించి, ప్రమాదమునంబోలె నాతనిముందు బడవైచితిని.

రంభ—చతురముగాఁ బ్రవర్తించితివి, తరువాత

మేన—పిమ్మట నాతఁ డాగాథఁ బూర్తిచేయఁగా విని రోషమున నధర మదరుచుండ నెచ్చెలి నన్నుఁ జూచి "అవినీతా! నన్నిటు లేలఁ జులకనఁ జేసెదవు!" అని నుడివెను

రంభ—తరువాత,

మేనక—ఈప్రస్తావమున నైనసర్వవృత్తాంత మానిదేవి విని కుపిత యై యుండ నే నపుడు నెచ్చెలిం జూచి "సఖి! సపత్నీమత్సరమున నీ వీమెం జూచుట నే నెఱింగితిని లే" యంటిని.

రంభ—తరువాత,

మేన—పిమ్మట నెచ్చెలి కోపము వహించి నేను చేలాంచలము పట్టుకొని బ్రతిమాలుకొనినను దిరస్కరించి వెడలిపోయెను.

రంభ—హృదయరహస్యము బట్టబయ లయినచోఁ గన్యకాజనము కోపించును గదా! కానిమ్ము తరువాత,

మేన—అదిమొదలు నెచ్చెలి వడుమదనవేదన యిట్టిదని వచించుట కైనను శక్యము గాకున్నది. అపు డాయవస్థం జూచి నే నూరకుండవలసి వచ్చెను. నేఁ డుదయమున నాతో నైన జెప్పక యే తపనవనమున కేఁగినది. ఆరాజర్షియు మృగయాప్రసంగమున నచ్చోటికే విచ్చేసె నని వింటిని. కావున, మన మిరువుర మచ్చటికే పోయి సఖి నూరడింతము.

రంభ—అట్లే.

(ఇరువురును నిష్క్రమింతురు.)

{ అంతటఁ దురగారూఢుఁ డయి రాజు
ప్రవేశించు చున్నాఁడు. }

రాజు—(సవితర్కముగా) ఆహా యేమిది! మృగజాతులకుఁ బరస్పరవిరోధము స్వభావసిద్ధ మైనను యిపుడు నాబాణంబులచే నయినభయాతిరేకమున నిచ్చటఁ దపోవనధర్మము సంభవించి యట్టివిరోధమును శమింపఁ జేయుచున్నది. నాయీమృగయావ్యాపార మిపుడు ప్రవృత్త మై యుండ,

చ. ఖరశరసంతతిన్ మిగుల ♦ గాసిలుచుం గిరిశాబకంబు కే
సరిగుహలోనఁ జొచ్చె, మృగి ♦ జంకి వృకావళి నాశ్రయించె, స
త్వరగతిఁ బాఱె వ్యాఘ్రసతి ♦ పజ్జనఁ జేగ వరాహకాంత, కా
సరములు కొంక కే శరభ ♦ సంతతిమాటున డాఁగఁ జొచ్చెడిన్. 1

నే నీమృగయాప్రసంగమునఁ బడి యతిదూరగతం బగుహిమాచలోపరిభూమిం జేరితిని. మఱియు నే నాపదవతంసకములఁ జూచినదిమొదలు నన్నుఁ గూర్చి,

చ. ననవిలుఁ బూని తుమ్మెదల ♦ నారిఁ బదింబడి లాఁగి చూచుచున్
ధనువునఁ గూర్పఁగాఁ గుసుమ ♦ నాళములన్ సవరించి, క్రుద్ధుఁడ
మనసిశయుండు మూర్ఖమతి ♦ మైఁ జెలరేఁగి మదీయమానసం
బున గుఱి లేనియుత్సుకతఁ ♦ బూనిచె నీతనియాశ యెద్దియో. 2

పారాశర్యుఁడు కర్ణపూరముఁ దీసికొని వచ్చుచు మత్తురంగవేగ మనుసరింపఁ జాలమి నించుక వెనుజిక్కె. కావున నే నిపు డేవినోదంబున నీతమకముం గడపిపుచ్చుదునో తెలియకున్నది.

(నేపథ్యమున)

చంపకుఁడు, చంపకుఁడు.

రాజు—ఆహా! యిది పారాశర్యునికంఠస్వరమే!

{ అంతట భయముతో విదూషకుఁడు
ప్రవేశించు చున్నాఁడు. }

విదూ—చంపకుఁడు, చంపకుఁడు. (భయము నిరూపించి) ఇట్టి భయస్థానమందు దుర్గామంత్ర మైనను రానినాకు రక్షాసాధనము లగుబ్రహ్మసూత్రదండకాష్ఠములు రెండును నష్టము లైనవి.

రాజు—వయస్యా! భయ మొందకుము. ఏ మిది?

విదూ—(రాజును బట్టుకొని బాష్పగద్గదస్వరముతో) మిత్రమా! నన్నే మఱి రక్షింపుము.

రాజు—మిక్కిలి భయ మొందితివి. ఈ నీభయమునకుం గారణ మేమి?

విదూ—(దిక్కులు బరికించి నవ్వుచు) నేను నీచెంతc జేరినమాత్రముననే శత్రువర్గము నశించినది.

రాజు—ఏమి శత్రువర్గమా!

విదూ—నే నింతవఱకు నింద్రజిత్తువలె వానరసైన్యపార్థివులతో మహాపరాక్రమమునc బోరాడి వచ్చితిని.

రాజు—(నవ్వుచు) నీపరాక్రమ మే నెఱింగితిని. సజాతీయబుద్ధిచే వానరములు నిన్నుc బీడించియుండు నని తలcచెదను. ఇది యటుండ నిమ్ము. కర్ణపూర మెక్కడ?

విదూ—ఏమి కర్ణపూరమా! పరమలుబ్ధుcడవుగా నున్నాcడవే. సర్వధనముం గోల్పోయి ప్రాణముల మాత్ర మెట్లో దక్కించుకొని వచ్చితిని. మఱియు నాప్రేమసార మగుకర్ణపూరమును దండకాష్ఠాగ్రమున జన్నిదముతో బంధించి తెచ్చుచుండ శత్రువు లగువానరులు నాపైcబడి బలాత్కారముగ లాcగికొని పోయిరి.

రాజు—కట్టా! ఎంతప్రమాద మొనర్చితివి!

విదూ—మిత్రమా! కోపింపకుము. ఇంకను నీ కాపాడుకర్ణపూర మేటికి? దాని మూలముననే గదా దేవి మిక్కిలి కోపముc జెంది మఱల నెంతో ప్రయాసచే శాంతించినది.

రాజు—పోనిమ్మిcక నూరకుండుము ఆపాదముద్రలcజూచినది మొదలు నే నుత్కంఠచేc బీడింపcబడుచుండియు నీజిహ్వాచాపల్యమునకు వెఱచి మఱల వెల్లడింప నైతిని. ఇప్పు డెచ్చట నైన నొకవనప్రదేశముం జేరినc గాని నా కూరట గలుగనేరదు. కావున వెదకుదము రమ్ము.

విదూ—నీవు మృగములజాడ వెదకికొనుచుం జను నట్లు నేను నీమార్గము వెదకికొనుచు వచ్చుచుండి భృగుమహర్షి యాశ్రమపదమునc బ్రవేశించితిని. అంత నామర్షి నాకు గొప్పకథ యొకటి వినిపించెను. దాని నంతయుంc బూసగ్రుచ్చి నట్లు వచింపcజాలను గాని దానిసారము మాత్రము వినిపించెదను. ఇచ్చటి కుత్తరమునc గల్యాణవామని మనుపేరునc బురుషోత్తమునియాలయ మొండు గలదు. పూర్వము భగవంతునిc గూర్చి తప మొనర్చి సూర్యభగవానుc డిచ్చటనే త్రిలోకముల వెలిగించుశక్తి సంపాదించెను. అదిమొద లాయరణ్యము తపనవన మనుపేరునc బరcగు చున్నది. మున్ను త్రివిక్రమార్థి పై

విజృంభించినవామనమూర్తి కరతలమునుండి దానజల మచ్చటనే పడినది. అది కరతలోదక మనుపేర నొక సరస్సై విలవిల్లు చున్నది. కావున నచ్చటికే పోదము రమ్ము.

రాజు—అట్లయిన జగన్నాథునిపాదకమలము లవశ్యము సేవనీయములు. కావున రమ్ము. ముందు నడవుము.

విదూ—నడవుము నడవుము. (యిద్దఱుం బరిక్రమించు చున్నారు.)

విదూ—వయస్యా! సర్వకాలరమణీయ మగునీవనమునం బ్రవేశించుటచే నాకు దిగ్భ్రమ యే గాక కాలభ్రమయు సంభవించినది. కావున నిప్పుడు జరుగు చున్న ఋతు వేద్దియో నా కెఱింగింపుము.

రాజు—(సావధానముగ నంతటం జూచి) శిశిరవసంతములమధ్యకాల మని తలం చెదను. ఏలయన,

సీ. అవసానదశం జిక్కి ♦ నవసియున్న తుషార
సంతానమును జాల ♦ సరకుం గొనక
యుదయార్కకిరణంబు ♦ లుద్ధతిం జెలరేగం
గమలముల్ బహువికా ♦ సమునం బొదలె
విగతసూనము లైన ♦ ప్రేంకణంబులయందు
నల్ల నల్లన నాస ♦ లెల్ల నీడి
యభినవంబుగం బూయ ♦ నారంభ మగుచున్న
తరుణవంజుళలతా ♦ దర్శనమున

గీ. నమితసంతోషపారవ ♦ శ్యమునం బొదలి
నిజకటాక్షంబునకు దాసి ♦ నెలవు సేయం
గోరి, తిరుగాడు మధుకరీ ♦ కులము లెల్లం
గనుల కెంతయుం బ్రియము లై ♦ కానంబడెడు. 3

విదూ—(పరికించి యాశ్చర్యముతో) మిత్రమా! చూడు చూడు. ఇట్టివిచిత్ర మెన్నం డైనం జూచితివా? ముత్తెపుముగ్గ లనుస్వేదబిందువులు లేంగరువలితాంకునం జలించు చుండ నీపసిండివనలతాకన్యలు మదనపరవశ లై రతనంపువిరులకన్నులతో నిన్నే చూచు చున్న ట్లగపడు చున్నవి. ఇదియు తపనవనము గానోపు.

రాజు—మిత్రమా! చక్కఁగాఁ దిలకించితివి. ఇదిగో! యిచ్చట,

చ. ఇర వగు కెంపుసొంపుజిగి ♦ నినెడి లేఁజిగురాకువానెఱిం
దిరముగ నొక్కనిచ్చి మెల ♦ దేఁటులజుంజుమునాదసత్కృతుల్
నెఱపుచుఁ దమ్మిమొగ్గచను ♦ నెత్తపురాపిడి యుప్పతిల్ల సు
స్థిరరతిఁ గల్పవల్లి తన ♦ చేరువమావినిఁ గౌఁగిలించెడిన్. 4

విదూ—స్వప్నమందైన నిట్టివిశేషము లెన్నఁడుఁ జూచి యుండలేదు. కావున మున్ను నీవు వచించినట్టు లాకాశగమనము గూడ నొకప్పుడు తటస్థింపఁ గల దని నా కాశ వొడము చున్నది.

రాజు—(స్పర్శ నభినయించి) మన మిప్పుడు గోవిందమందిరము సమీపించి న ట్లున్నది ఏలయన,

సీ. పరిసరంబుల నున్న ♦ సరసు లందున నీఁది
మాలిన్యమును నీటి ♦ పా లొనర్చి,
మహిమాక్షుధూపధూ ♦ మమున నంగము వార్చి,
ఘనసారరేణుసం ♦ గ్రహ మొనర్చి,
యగుణ కేసర భార ♦ భరణకుంకుమసాంద్రి
రమణీయవనవిహా ♦ రములు సల్పి,
పరిమళింబున కాస ♦ పడి జేరవచ్చిన
యళికులంబుల నెల్ల ♦ నాదరించి,

గీ. శైత్యసౌభాగ్యలక్ష్మిమ ♦ స్తంబు వట్టి
నాసికారంధ్రయుగళి వి ♦ కాస మొంద
మనకుఁ గల్గిననూర్గ్రశ ♦ మంబు నెల్ల
దూరముగఁ ద్రోలె ఏవన ♦ మారుతములు. 5

(ఇద్దఱుం బరిక్రమింతురు).

విదూ—మిత్రమా! దేవమందిరముం జేరితిమి. లోపలఁ బ్రవేశించి నమస్కరింతము.

రాజు—(ప్రవేశము నటించి దోయిలి వట్టి నమస్కరింపుచు)

ఉ. మేనను జన్నిదంబు, మొల ♦ మీఁదను జాఁతెడిముంజి, క్రొమ్ముడిన్
జానగుచూడ, జింకయజి ♦ నంబు, బలిక్రతుసామగానసం
ధానముఖంబుఁ, గన్నుఁగవ ♦ తమ్ములఁ గ్రాలఁ బలాశదండముం
బూని మహాశుచిత్వమునఁ ♦ బొల్చెడివామనమూర్తిఁ గొల్చెదన్. 6

విదూ—లిఖితాక్షరం బగునీజిహ్వామూలమున మాట లనుపుష్పములతో దేవునిఁ బూజించితిని. అనక్షరవిధుండ నగు నే నన్నిటో సాధారణపుష్పములు దెచ్చి పూజించెదను. (అని నిష్క్రమించును.)

రాజు—ఇపు డిచ్చట ననిర్వాణమాణిక్య దీపమాలాదూరీకృతగర్భ నిలయాంధకారంబును జాంబూనదాకల్పకల్పితదివ్యవిగ్రహ వేష విశేషంబును సుధాసారభసుభగసురతరుసు మనస్సంపాదిత భక్తివితానంబును నగునీసపర్యాక్రమము దివ్యజనసంప్రాప్తిని సూచించు చున్నది.

(అప్పుడు మన్మథవికారముతోఁ దపతి కూర్చుండి యుండును.)

తప—(దీర్ఘ విశ్వాసముతో) మనోరథసిద్ధిఁ బడయఁ గోరి యెట్లో మానసముఁ గుదురుపఱచుకొని నే నిప్పుడే భగవానుఁ డగువామనమూర్తిపూజ ముగించి వచ్చితిని. ఇపుడు సఖీజన మైన నా చెంత లేమిం జేసి యీప్రదేశము నిర్జన మై యున్నది. కావున స్వేచ్ఛానురూపముగ సంకల్పసంగసౌఖ్యము లాభుకనైకమోహన విగ్రహునితో ననుభవించెదను. (ధ్యానస్తిమిత యై యుండును.)

(అంతట రంభా మేనకలు ప్రవేశించు చున్నారు.)

రంభ—సఖీ! నెచ్చెలి తపతి యెచ్చట నున్నది?

మేన—కరతలోదకతీర నుందలి పటికంపుఁజవికె పై యాపె కభిమాన మెక్కుడు. కావున నిపు డచ్చట నే యుండ నోపు

రంభ—అట్లయిన నచ్చటికే పోదము రమ్ము. (అని పరిక్రమింతురు.)

మేన—సఖీ! నెచ్చెలి యేమో యాలోచించుచు నించుక దైన్యఁ జలనము లే కున్నది. ఈ పెయాలోచన యెద్దియో!

రంభ—అహా! నెచ్చెలియొక్క యాదశ యపూర్వ్యముగా నున్నది. కావున నిచ్చట నే దాఁగియుండి యీపెప్రయత్నముం దెలిసికొని పోవుదము. (గోడచాటున దాఁగి యుందురు.)

{ పటాక్షేపమున విదూషకుఁడు ప్రవేశించుచున్నాఁడు. }

విదూ—వయస్యా! ఆశ్చర్య మాశ్చర్యము. విస్మయావహం బగునొకసరోవర తీరంబున ఘనపటలఘనీభూతం బగునొక జలరాశిఁ జూచివచ్చితిని. మఱియు నానీరమున లక్ష్మీప్రతిమ లిఖింపఁ బడి యున్నది. కావున త్వరితముగ విచ్చేసి తిలకింపుము.

రాజు—మూర్ఖా! నీర మెప్పుడును బల్లము ననుసరించి పోవుట స్వభావము. కావున స్థిరీభావము నూర్ధ్వగమనంబును సంభవించు టెట్లు?

విదూ—కరతలగతామలకవిషయ మైన యింత వివాదమేల? ప్రత్యక్షప్రమాణమున సాధించెదను. నావెంట రమ్ము. (అని రాజును లాఁగుచున్నాఁడు.)

రాజు—ఇ దంతయుఁ గేవలము నీమతిభ్రమపరిణామ మే యని తోఁచుచున్నది. అయినను నీయిష్టము నెఱవేర్చెదను. నడువుము (ఇద్దఱుఁ బరిక్రమింతురు.)

విదూ—ఇదిగో! యాసరస్సు; అవునా కాదా? దీనఁగూడ నే మైన భ్రమపడితినా?

రాజు—నిజమే యిది సరస్సే. భృగుమహర్షి నిర్దేశించిన దిది యే యని తలఁచెదను.

చ. నిలుకడఁ గాంచి మానికపు ♦ నేలపయిన్, సతతంబు ముత్తెపుం
బలుకుల ఫ్రొలుస్వచ్ఛతర ♦ వారికణంబుల నిండి, నిత్యమం
గళకర మై, ముకుందుకర ♦ కంజతలంబునఁ గ్రాలు నట్లు భా
సిలెడిఁ గగోదకాఖ్యసర ♦ సీవర మిత్తఱిఁ గూడఁ జిత్రమా. 7

విదూ—అయిన నిం కొకభ్రమముఁగూడఁ జూపుదునా! (పరిక్రమించి ముందునకుఁ జూచి) ఇదిగో! యాజలశైల మిది. చిత్తరు విది. ఇదియు సత్యమే కాదా?

రాజు—మూర్ఖా! ఇ దంతయు నసత్యము. ఇది స్ఫటికనిర్మితం బగుదివ్యజనగోష్ఠీమండపము నిర్మలస్ఫటికభిత్తులనుండి వెలికిం గానవచ్చుచు నాత్మతేజఃపటలావృతం బగునొకానొక దివ్యాంగనారత్న మిది. (మరల సావధానముగఁ జూచుచు) ఆహా! లావణ్యాతిశయవిశేషంబుల కవధి లేదు గదా! ఈ పదార్థవిశేషమును సృజించుటఁ జేసి యాధునికబ్రహ్మ పూర్వసృష్టికర్తను జయించెను. ఏలయన,

ఉ. వాడక, మంచుచేఁ గలక ♦ వాఱక గ్రాలుపయోజలక్ష్మి యై
వేఁడిమి వీడి స్వచ్ఛముగ ♦ వెల్గెడిదీపశిఖార్చి యై పువుం

బోఁడుల సృష్టిఁ జేయఁ దొలి ♦ నొక్కయునై యలరారు నీవినిం
బోఁడిగఁ జూచి, చీల్చికొనెఁ ♦ బుష్పశరుండు నిజాంతరంగముల్. 8

విదూ—ఆపదవతంసకంబు నేలతాంగివై యుండునో యాలతాంగియు నిప్పుడు మన కగపడు చున్న యీబాలనాతియు నొక్కతె యే యైనచో మిక్కిలి యను కూలముగ నుండును.

రాజు—విధివిలసితంబు లెవ్వఁ డెఱుంగును! ఇచ్చట దాఁగియుండి యీలతాంగి స్వైరాలాపంబుల విని నిశ్చయింతము. (అట్లు చేయుదురు.)

తప—(విషాదముతో) ఛీ! కేవల మాత్మచ్ఛందమున నే నాతనిం జేరఁ బోవుచు కన్యాకాజన విరుద్ధముగాఁ బ్రవర్తించితిని.

సఖులు—భయముతో (వక్షంబునఁ జేయిడికొని యొకరి నొకరు చూచు చున్నారు.)

రాజు—(చింతతో నగలి) మిత్రమా! అన్యానురక్త యగువనితారత్నము పై నా మనశ్చక్షులును బ్రవర్తించినవి. కావున నిట నుండరాదు పోవుదము రమ్ము.

విదూ—ఇంచుకవినుట మాత్రముననే యదార్థము గ్రహించుటకు బ్రహ్మదేవుని కేని యశక్యంబు గాదు ఈకమనీయమూర్తి నింద్యకర్మ మొనర్పఁజాల దని నా నమ్మకము. కావున నింకను గొంచెము విని పోదము.

తప—(నిట్టూర్పువిడిచి చూచి) సంకల్పసంగము కూడ దని యనవసరముగా నన్ను నే నేల యధిక్షేపించి కొంటిని!

సఖులు (హర్షముతో) బ్రతికితిమి.

విదూ—మిత్రమా! వింటివా!

రాజు—(వెనుకనుగలి) ఇంతమాత్రముననే నీ మాట గల్లైనా! చూడుము.

ఉ. ఇమ్మగువ ప్రేమచే యువకు ♦ నెవ్వని నో మనసి నిల్పి బొంక్కుచు
కొమ్మ నొకర్తు నాయెదుటఁ ♦ గూర్చి, యొకమ్మగఁ బూవుటమ్ములం
జిమ్ము సుమాస్త్రి మోహామను ♦ చీఁకటి నింపక ఖాలవంబు నా
నెమ్మదిఁ గూడ నేఁచు నెడ ♦ నిక్క మిదే ధృతి నాశ్రయించెదన్. 9

తప—సఖీ! మేనకా!

మేన—సఖి నన్నుఁ జూచెనా యేమి?

తప—మేనక యెక్కడ?

మేన—ముగ్ధబుద్ధి యగునీపె సంకల్ప మే నన్నాహ్వానించు చున్నది.

రంభ—(ఈర్ష్యతో) ఈమదనసంభ్రమమునం దైన నెచ్చెలి నన్నుం దలంపక పోయెను.

మేన—మొదటనుండియు నీ వీవృత్తాంత మించుకైన నెఱుంగవు? నే నన్నలో కొంత యెఱుంగుదును. అందుచేత సఖి యట్లు పలికినది.

తప—హృదయమా! ఏమిది! హృదయ మెక్కడ నున్నది? (స్మృతి నభినయించి) ఓహో! యాసుకుమారుఁడు హరించెఁ గదా. దేవా కుసుమాయుధా! నీ వన్నలో నన్నుఁ గారింప వచ్చితివి. నీశరంబులకు లక్ష్యభూతం బగునా హృదయ మన్నలో సకలభువనైకనాథునిహస్తగత మై యున్నది. సమర్థుఁడ వైనచో నచ్చోటి కేఁగి పరాక్రమింపుము.

రాజు—(సాభిలాషముగా) ఏని కై దీని కీ యుత్కలపాటు సంభవించెనో యాత డిపు డిచ్చట సన్నిహితుఁ డై యున్నచో ధన్యవంతులలోఁ బ్రాగ్రసరుఁ డగును గదా! ఏలయన

చ. తలిరులవింటివానిశర ♦ ధాటి సహింపఁగ లేక [illegible]
వెలఁదులు తమ్ముఁ గూర్చి పల ♦ వించు ప్రబంధ విలాప వాక్యముల్
వలనుగ విన్న యట్టిమెలఁ ♦ బ్రాయము వారలు [illegible]
ములఁ [illegible] ఖ్యసంతోషికి ♦ మేళన [illegible] పై వనర్చెడిన్. 10

విదూ—అనుచితంపుటూహ [illegible] జాలు నూగకుండుము. నిన్నే స్వీకరించుటం జేసి గదా భువనైకనాథుఁ డని యాపె వచింప సాహసించుట.

తప—(చింతతో) ఇ న్నింతకాలము దుఃఖించుచున మనఃప్రియుఁడు సదా మహాత్మన నవ ప్రియుఁ డయ్యు నన్నుఁ గరుణింప కున్నాఁడు. యేదేవునను గ్రహంబున నే నుద్భవించితినో యట్టియాకల్యాణవాహనుఁడు నాచే నారాధితుం డయ్యు నన్ననుగ్రహింప కున్నాఁడు.

రాజు—(కరతాళము వైచి) అపుడు నేఁ దిలకించిన యాదేవునిసపర్యాపిధాన మంతయు నీ మహాస్తకౌశలమునఁ గలిగినదే.

తప—దుఃఖభాజన మైనయీ నాశరీరము మాలిని కే యర్పించెదను. (బాష్పగద్గదముగా) అయ్యో! దిక్కు లేనిదాన నైతిని. రంభా మేనకలచిరపరిరంభణం బందక యే ప్రాణముల వదలుచున్నాను. (లేచుచున్నది)

రాజు—ఆహా! అతిభయంకర మతిభయంకరము. (సమీపింప నుంకించును.) పాపము శాంతించుఁ గాక

సఖులు—(సంభ్రమముతో సమీపించి కన్నీళ్లతో) సఖీ! అమంగళము ప్రతిహత మగుఁగాక. అనేకకల్పాంతరములు మమ్మాలింగనముఁ జేసికొను చుండుము.

తప—ఆహా నెచ్చెలులా! (లజ్జనభినయించును.)

రాజు—(ఆనందముతో) మిత్రమా! యన్యాసక్త యగుదీనిని నిజసఖులతోఁ గూర్చి దైవము మే లొనర్చె.

విదూ—వీరిసంభాషణమువలన నీ వెయభిలాష స్పష్టము కాఁగలదు.

తప—(తనలో) వీరియాగమనముచే మత్సహోదరుఁ డగుదండధరుని దర్శించుట తప్పిపోయినది. ఇప్పుడును జిత్తస్థైర్యమును విడువ కుందును గాక.

సఖులు—సఖీ! ప్రాకృతస్త్రీలమార్గ మనుసరించి నీ వేల నిష్కారణముగా మరణింప నుంకించితివి? ప్రాణసమానల మగుమేము నీమనోరథముం దీర్పఁ జాలమా? నీయౌవనరూపవిభ్రమాదిగుణంబులకు లోఁబడనివాఁ డీజగంబున నుండునా?

తప—ఈవచనంబులచే నన్నిఁక బాధింపకుఁడు. నాహృదయసంతాప మతిదుస్సహ మై యున్నది. నన్నుఁ బట్టుకొనుఁడు

మేన—(పట్టుకొని స్పర్శనభినయించి) అబ్బా! దీనియంగసంసర్గమునకన్న హుతవహోత్సంగ ప్రవేశము చాల సుఖకరము. (రంభం జూచి) సరస్సునుండి సరసీరుహపత్రంబులం దెచ్చి నెచ్చెలిని వీవుము

రంభ—(అట్లు చేయును.)

మేన—నళినీపత్రసమీపరమును లోనఁ జొనీకస్తనాంతుక నుద్ధగించు చున్నది. కావున దానిం దొలఁగింపుము.

తప—ఇది మఱుఁగులేనిప్రదేశముగా నున్నది. కావున నెన్నివ రైన జూతురేమో! శరీరము బయలు పఱచుటకు సిగ్గగు చున్నది.

మేన—అస్మన్మనోరథసిద్ధికి సంవరణసాన్నిధ్య మున్నది గదా!

తప—(సంభ్రమముతో దిశలు బరికించి) ఎచట నెచట నార్యపు—(అనుక్తనర్మోక్తయందే లజ్జచే ముఖము వాంచి యుండును.)

మేన—(నవ్వుచు)—సఖీ! అస్థానమునఁ దత్తరించెద వేల? ఈభిత్తి నుద్దేశించి సంవరణపద ముచ్చరించితిని. అంతియ కాని నీహృదయమున నున్న పురువంశప్రదీపుఁ డగురాజర్షిని గూర్చి కాదు.

రంభ—అతిప్రరూఢ మగుదీనిమన్మథవికారము నన్ను ఖేదపఱచినను యుచితస్థానంబును జెందుటఁ జేసి నేను సంతసించు చున్నదానను.

రాజు—(సంతసముతో) విన(దగినవానిని వింటిని. హృదయమా! యీ విజనువి యందు నిరాటంకముగాఁ బ్రణయప్రసారము వృద్ధిఁ బొందింపుము. మఱియు,

చ॥ కుసుమశర! మంజుపుష్పపరి ♦ శోభిహిమాద్రితరుప్రవాళబృం
దములఁ బటీరశైలపవ ♦ నమ్ములు పేర్చి కదల్పఁ గాక; పం
తమున రణోర్వి నన్నెదిరి ♦ తాఁకఁగ నిదొనదోయి నిప్పుడే
భ్రమరవినీలపుంఖసుమ ♦ బాణపరంపర నింపుమీ వెసన్. 11

విదూ—ఈతన్వి తనయుని పెరియగ్నికి సంభవస్థాన మగునరణిగా దైవముచే నీ కొడఁగూర్పఁ బడియె.

(నేపథ్యమున)

గీ. సాయపుంగృత్యముం దీర్ప ♦ సమయ మయ్యెఁ
గలుషముల నెల్ల తీర్థోద ♦ కములఁ బాపి
జలజమిత్రుని కర్ఘ్యపూ ♦ జనము సల్పఁ
ద్వరగ గన్నెరువిరులు, గం ♦ దమును దెండు. 12

సఖులు—(సంభ్రమముతో) సఖీ! లెమ్ము లెమ్ము. సూర్యోపస్థానసమయ మతిక్రమించు చున్నది.

తప—(తనలో) ఈయవస్థ తండ్రి జూచును గాఁబోలు. మన్మథశరనిపీతసారంబు లగు నీయంగములతో నే నెట్లు బోఁ గలుగుదును? అయినను దైవాచార మన తిక్రమణీయము గదా! (ప్రకాశముగా) సఖులారా! అట్లే చేయుదము. (అని అందఱు నిష్క్రమింతురు.)

రాజు—అయ్యో! కష్టము. నామనోరథభూమి తిరోధాన మొందినదిగదా! అకని దారుణ మైనయీవాక్య మెవ్వఁడు వచించెనో! ఒకవేళ నానయన భాగ్యమున కిది యవసానదశ గాఁబోలు.

విదూ—అతిసమీపమున నున్నయీతపోవన మండలి ఋషు లిట్లుద్ఘోషించిరి.

రాజు—(చూచి) మిత్రమా! ఈమార్తాండునిదివసదీక్షాధికారం మవసాన మొందె నట్లే యున్నది. ఏలయన,

చ. మానితపద్మరాగమణి ♦ మండలతుల్యము లైనమేఘసో
పానములన్ దినేందిర య ♦ పాంపతిఁ జేరఁ దొడంగె; మల్లెపూఁ
దేనియతావులం జిలుకు ♦ తెమ్మెర సోఁక సరస్థచక్రప
ద్మాననగుండెఁ జొచ్చె విర ♦ హార్తిభయం బెదఁ గూడ దీనయై. 13

మిత్రమా! యిఁక నాచరణీయ మెద్ది?

విదూ—రాత్రిసఖీతుఁడగు కులపతి భృగుమహర్షి యిమ్మచ్చటికిఁ దీసికొని రమ్మని నన్నుఁ బ్రార్థించెను. కావున నచ్చటికే పోదము.

రాజు—మంచి దట్లే అవశ్యకరణీయము.

(అని యిద్దఱును నిష్క్రమింతురు.)

ద్వితీయాంకము

సంపూర్ణము.

తపతీసంవరణము.

తృతీయాంకము.

(అప్పుడు హోమసాధనహస్తుఁ డగుతాపస కుమారుఁడు ప్రవేశించుచున్నాఁడు.)

తాప—(విస్మయముతో) ఆహా! అద్భుతరసానుభావుఁ డగుసంవరణసార్వభౌము పరాక్రమవిధాన మవాఙ్మానసగోచరము గదా! ఇపు డీతఁ డేదియో నొక మనస్తాపంబుచేఁ బీడింపఁ బడి కృశీభూతశరీరుఁ డై యుండినను,

గీతమాలిక. అనలశిఖలను బోలునీ ♦ తనిశరంబు
లద్రికాయుల నసురసే ♦ నాధిపతుల
బెడిదముగఁ దాఁకి, ప్రాణంబు ♦ లెడపుఁ గాఁక
శరమరుద్వేగమునఁ బడి ♦ చని చని తద
సురజనంబు లాశ్రమ బాహ్య ♦ ధరణి నెచటఁ
బడిగో చిత్ర మా వెలియ ది ♦ ప్పుడును గూడ. 1

“వత్సా కౌండిన్య! సంవరణశరంబులచే నిహతు లయినరాక్షసులభార్య లాతనికిఁ బ్రత్యక్షంబుగఁ గీడు సేయ నోడి మాయలు గావింతు రని తలఁచెదను. అట్టిమాయల నశింపఁజేయుట కొకతంతు గలదు. దాని నిప్పుడు నెఱవేర్ప వలసి యున్నది. కావున నీవు పోయి కుశలు, సమిధలు, పుండరీకసంచయంబులును గొని రమ్ము” అని గురుఁడు నా కాజ్ఞ నొసంగె. నిరతోపయోగముచే నాశ్రమసమీపప్రదేశము లన్నియు హోమసాధనరహితము లై యుంటఁ జేసి దూరారణ్యభూముల కేఁగి నే నీయిధ్మభారముం దేవలసి వచ్చె. అందుచేఁ బవలంతయుఁ గడిచి సాయంసమయము సంప్రాప్త మైనది. (నలుదిక్కులం జూచి) ఆహా! పక్షిజాతులకుఁ గూడ సంసారధర్మ మతితుచ్ఛ మైనది గదా! ఇదిగో యీసరస్సునందు,

సీ. సాముతెక్కలు రాగ ♦ జలజపత్రములందుఁ
బొరలాడునిజశిశు ♦ పుంజములను
లకుముకిగతి ల ♦ ల్లనె పక్షులచేత
నొకచోటఁ బ్రోవుగా ♦ నుంపఁ దొడఁగె
కలువలతేనెరాఁ ♦ క సమీప మగుచుంట
నెఱిఁగి నెమ్మదిలోన ♦ నెఱుఁపుఁ బొంద
నీరజాతము చాల ♦ నేర్పుమై దొరకొని
దళములనెల్ల బం ♦ ధన మొనర్చె
గీ. అంత నొకభృంగసతి దాని ♦ చెంత కరిగి
లోన నిజకాంతుఁ డుండుట ♦ మానసమున
నెఱిఁగి తానును శయనింప ♦ నెంచి, మిగులఁ
దమకమునఁ దిరుగాడెడిఁ ♦ దానిచుట్టు. 2

(పరిక్రమించుచు ముందునకుఁ జూచి) ఓహో! సంరంభదూషితముఖకాంతిచే నున్నయీరాజర్షి వయస్యునిఁగూడి యిటే వచ్చుచున్నాఁడు. ఇది యాశీర్వాదసమయము గాదు. కావున నాశ్రమమార్గముం బట్టి పోయెదను. (అని నిష్క్రమించుచున్నాఁడు.)

(ఇది విష్కంభకము.)

(అప్పుడు రాజును విదూషకుఁడును ప్రవేశింతురు.)

రాజు.—(సంరంభముతో) ఓరీ దురాత్మా మన్మథచండాలా!

చ. దనుజబలంబు నస్త్రతతిఁ ♦ ద్రచ్చిన నం దృణరీతి నెంచి, య
బ్బె నతనుతాతనుత్ర మసి ♦ బీరమునం జెలరేఁగె దీవ్రరు
ద్రనయనవహ్ని మగ్గి ముని ♦ ధైర్యము వంచవమై హరించు నీ
తనుతరశక్తులన్ వెదకి ♦ తాఁకఁగఁ జాలవె నాదుబాణముల్? 3

అయ్యో! నీ యసంబద్ధప్రలాపము లాడుచున్నాఁడనే! నాపై విజృంభించుట కాతని కొకానొకప్పు డనుజ్ఞ నిచ్చియుంటిని గదా! కావున నీతని నిప్పుడనునయించెదను. భగవానుఁడా! యీయపరాధము సహింపుము. నిన్నిట్లు వేఁడుకొనుచున్నాఁడను.

చ. అలికులముల్ మరందరస ♦ మాని తలంగిన లేఁతమావిపూ
వుల నిసుమంతయున్ సిలుపుఁ ♦ బొందని గందపుఁ గొండగాడ్పులన్
గలుగదు సిద్ధి నీకు మద ♦ నా! యిఁక నేర్పరి వైన నేయుమా
కలువలకప్పు నేలునల ♦ కల్కి మిటారపువాలుచూపులన్. 4

విదూ—(సనిర్వేదముగాఁ దనలో) ఆహా అతిఘోరముగ నున్నదే! మహావ్యాధి చికిత్సకుం గడంగినదుర్వైద్యునిభంగి నే నీతనియనంగవ్యాధిం జూచి తత్తరపడుచున్నాఁడను అను చరసమూహంబుల నీతఁడు వెనుకకుఁ బంపుటం బట్టిచూడ నగరగరువవృత్తాంతముఁ బూర్ణముగ మాని నట్లగపడుచున్నది. ఈయడవిలో నే నొక్కఁడ నేమి చేయఁగలను? కాని మిమ్మట్లు చెప్పి చూచెదను. (ప్రకాశముగా) మిత్రమా! నీయపూర్వవచనంబులు విన నాహృదయంబు తల్లడపడుచున్నది. కావున ధీరుఁడవై యుండుము.

రాజు—(తన్నుఁ దానె నిలువరించుకొని) మిత్రమా! నీవు వచించినది నిక్కమే. మాటలు మనశ్శక్తిమూలకములు. అట్టి మనశ్శక్తిని యాతివ్వంగి నిర్మూలింపఁ జేసినది. కావున ననారులంబులై యట్లుండును!

విదూ—(విషాదముతో) ఇట్లయినచో నిఁక శరణ మెద్ది?

రాజు—(దీర్ఘనిశ్వాసముతో) తదంగసంసర్గశ్లాఘనీయ సగుస్ఫటికమండపముదప్ప వే క్షేమి యుండును? కావున దారిఁ జూపుము.

విదూ—(ప్రత్యాశతో) రమ్ము (ఇద్దఱుఁ బరిక్రమింతురు). ఇదిగో! యామండపము. ప్రవేశింతము రమ్ము. (ప్రవేశింతురు)

రాజు—(మండప మంతటనుం జూచి విషాదముతో) ఆహా! వస్తుసంపద లస్థిరములు గదా! చూడుము,

ఉ. అంబుజగేహ లేనికల ♦ శాంబుధి, యంబిక లేనిభస్మసు
భ్రం బగుశంభుమేను, సుర ♦ వాహిని లేనితుషారవారగా
రం బగుశీతశైలమును ♦ రాజిల నట్లు మదీయజీవతు
ల్యం బగుకాంత లేనితెలి ♦ తానెలవుం బోలు వేది యుండెడిన్. 5

విదూ—పూర్వ మప్పద్మగంధి యధిష్ఠించుటం జేసి దివ్యపరిమళంబుల వెదజల్లు చున్న యీ ప్రదేశమును నీకు సహధర్మచారు లగుమధుకరంబులు విడఁజాలక మూఁగి యున్నవి. కావున నిచ్చటఁ గూర్చుండి పొద్దు బుచ్చికొనుము.

రాజు—మిత్రమా! అట్లు గాదు. మధుకరంబులు నా కెట్లు సహధర్మచారు లగును?

చ. కర మనుకూల లైననిజ ♦ కాంతలు గానము సేయుచుండ నిరం
తరమును దమ్ముఁ గొల్వఁగ మ ♦ నఃప్రియభోగములన్ భుజించి వి
స్తరకుతుకంబుతోడ నిట ♦ ధన్యతమై జరియించు చున్న బం
భరవరరాజితోడ సరి ♦ వత్తునె యెన్నఁటి కేని మిత్రమా! 6

(కూర్చుండి దాహవేదన భావించుచు) ఆహా విధివైపరీత్యము! సుఖోత్పాదన కై గల్పింపఁ బడినయీప్రదేశము నా కతిదుస్సహసంతాపమును గలుగఁ జేయు చున్నది గదా! మిత్రమా! నే నిఁకఁ దాళఁ జాలను. కావున నీకరతలోదకమునుండి శిశిరవస్తువులం గొనితెచ్చి నాకు శయ్య నమర్పుము.

విదూ—అట్లే. (అట్లు చేసి) ఇఁక బరుండుము.

రాజు—(శయన మభినయించి ప్రక్కలం జూచుచు) అప్పద్మగంధికి శిశిరసమీరముం గల్పించుటయం దేది యుపకరించెనో యట్టియీనళినపత్రంబుచే నన్ను వీవుము.

విదూ—(అట్లు చేయు చున్నాఁడు.)

రాజు—(స్మృతి నభినయించి నిట్టూర్పుతో)హా ప్రేయసీ! ఈ నళినపత్రంబుచే వీఁచుచు నీసెచ్చెలి పయ్యెదఁ దొలఁగింపఁ బురికొల్పినను వినక నాలోచనంబులకు వైఫల్యము ఘటింపఁ జేసితివి. అట్లయినను,

చ. హిమమున నించు కంత సెలు ♦ పెక్కి యెసంగుపసిండితమ్మితో
సమమయి గాలిచుం బయఁట ♦ సందున డాఁగినని స్తనంబు పై
విమలశిలాప్రశ స్తతర ♦ భిత్తినిరోధముఁ దోసిపుచ్చుచుం
దమకము నొందునాదునయ ♦ నప్రభ వే ప్రసరింప లేదొకో. 7

మిత్రమా! నళినీపత్రసమీరంబుచే మన్మథాగ్ని ప్రజ్వరిల్లినది. కావున నించుక విరమింపుము.

విదూ—మంచి దట్లే (విరమించు చున్నాఁడు.)

అంతటఁ దపతియు మేనకయు
నాకాశగమనమునఁ బ్రవేశింతురు.

తప—(దీర్ఘనిశ్వాసముతో) చెలీ! హస్తిపురసమీపమునకు వచ్చితిమా?

మేనక—(విషాదముతోఁ దనలో) నాప్రియసఖికి మదనోన్మాద మెప్పుడు శాంతించునో గదా! (ప్రకాశముగా) సఖీ! అచ్చట మన కేమి పని?

తప—(విస్మయముతోఁ దనలో) నే నే మంటిని? (ప్రకాశముగా) కార్తికేయావాసపరిసరారామ మతిరమణీయ మైనది గదా!

మేన—సఖీ! యిప్పుడతఁడు వేఁటకుపోలేదు.

తప— అసంబద్ధము లాడెద వేల?

మేన—(నవ్వుచు) ఎవ రసంబద్ధము లాడునదియుఁ దెలియుచునే యున్నది.

తప—పిచ్చిదానా! అతనికిఁ జలనము కలదా?

మేన—అవును, కలదు.

తప—అనఁగా నీయభిప్రాయ మెద్ది?

మేన—నీహృదయగత మైనదెద్దియో యదియే.

తప—నాహృదయ గత మైన దెద్ది?

మేన—(నవ్వుచు) సంవరణమహారాజు.

తప—(రోషముతో) అన్యగతమనోరథుం డగు నాతని నుద్దేశించి న న్నేల పరిహసించెదవు?

మేన—నేను పరిహసించుచుంటినో లేక నిజమునే వల్కుచుంటినో నీహృదయమునకే తెలియును.

తప—పరిహాస మికఁ జాలును. భగవానుఁ డగుభృగుమహర్షి యాశ్రమమునకు మార్గ మెద్ది?

మేన—మన మాశ్రమపదమునకు బయలుదేఱ లేదు. రంభను మాత్ర మచ్చటికిఁ బుత్తెంచి మనము తపనవనమునకు బయలు వెడలితిమి.

తప—ఓహో! తపనవనమునకా మనము బయలువెడలినది! అట్లయిన నావన మెచ్చట నున్నది?

మేన—(క్రిందికిఁ జూచి) ఇదిగో! స్ఫటికమండపముయొక్క శిఖర మగపడుచున్నది. కావున నిఁక దిగుదము. (దిగుట నభిన యింతురు).

(అంతట బద్ధకర్ణపూరదండహస్తయై రంభ ప్రవేశించుచున్నది.)

రంభ—"భృగువనాశ్రమంబునకుఁ బోయి యారాజర్షి యచ్చటికి వచ్చెనో లేదో దెలిసికొని రమ్మని నాకు సఖులు జెప్పి పంపిరి. అతఁ డన్ననో ప్రదోషారంభముననే వయస్యునిఁ గూడి తపనవనాభిముఖుఁడై బయలు వెడలెను. కావున నేనును దపనవనమునకే పోయి సఖులం జూచెదను"

మేన—(చూచి) సఖీ! బద్ధకర్ణపూరదండముం బుచ్చికొని యిదిగో రంభ వచ్చుచున్నది.

రంభ—(సమీపించి) చంద్రికాదుకూలావృతం బగునీప్రదోషము నిన్ను సౌఖ్యాంబుధి నోలలాడించుట లేదా?

తప—(నిట్టూర్పువిడిచి) నాసుఖవృత్తాంత మట్లుండ నిమ్ము. దీని నెచ్చటనుండి తెచ్చితివి?

రంభ—తపోవనమునుండి నేను మరలివచ్చుచుండ నెద్దియో యొక సహకారశాఖనుండి యిది నాముందటం బడియె. అప్పుడు నే నిది యేమి యైయుండునో యని యించుక యోచించి పిమ్మటఁ బుచ్చికొని వచ్చితిని.

మేన—(చూచి) సఖీ! ఇవిగో యాగాథాక్షరంబులు. అప్పుడు హస్తిపురంబున మనచేతినుండి జాఱిపడినకర్ణపూర మిది. ఆరాజవయస్యుని ప్రమాదముచే నిట్లు జరిగియుండు నని తలఁచెదను.

తప—(రంభను జూచి) సఖీ! ఇప్పు డాబ్రాహ్మణుఁ డెక్కడ నున్నాఁడు?

రంభ—(నవ్వుచు) ఈతపోవనమందే యచ్చటనో యున్నాఁడు?

తప—(ఖేదమభినయించి) సఖీ! ఆకాశగమనాయాసము నన్ను బాధించుచున్నది. కావున నీస్ఫటికమండపమున విశ్రమింతము.

సఖులు—అట్లే చేయుదము. (ప్రవేశము నటింతురు)

విదూ—(సంభ్రమముతో) ఏ మిది! ప్రదోషారంభముననే ప్రభాతము సంభవించినదే!

మేన—(జనాంతికముగా) సఖీ! యిదిగో యారాజర్షి బలితంపుసంతాపంబునం బడి శిశిరోపచారంబు లనుభవించుచుఁ బరుండి యున్నాఁడు. మండపాభ్యంతరమును వెలింగించుచున్ననీప్రభాజాలంబులఁ జూచి భ్రమపడి యాబ్రాహ్మణుండు ప్రభాత మని పలవరించుచున్నాఁడు. కావున తిరస్కరణీప్రభావమున ప్రతిచ్ఛన్నల మై యుండి వీరివ్యాపారముం గనిపెట్టుదము. (అట్లు చేయుచున్నారు)

విదూ—(విస్మయముతో) మిత్రమా! మఱల రాత్రివచ్చినది. ఈ రమణీయప్రదేశ మున ఋతుసంకరంబువలె అహోరాత్రసంకరముగూడ కలిగినది. కారణ మే మై యుండును?

రాజు—(సవిమర్శముగా) దివ్యజన ముండుచోట యేవిచిత్ర ముండదు? మిత్రమా! నీచుట లే దేల?

విదూ—(భయముతోఁ దనలో) క్షణక్షణప్రవర్ధమానం బగునీతనిమదనోన్మాదము నాకు భయముఁ గలిగించు చున్నది. (ప్రకాశముగా) మిత్రమా! నీ కింత మఱు పేల? నీవె నీవ కల దంటివి గదా!

రాజు—ఈతప్పు నాహృదయమునది. హృదయమా! అప్పద్మగంధి లభింపమిం జేసి నేను పరితపింతును గాఁక; నీ వన్నెనో,

చ. ఘనతరలజ్జచే మొగము ♦ గ్రక్కున నంసమునందుఁ జేర్పఁ జం
బన మొనరింతు నూత్న సతిఁ ♦ బట్టి, తటాలునఁ గౌఁగిలింతు, సుం
త నలిగి నట్టినివి తరు ♦ ణమ్మును వేఁచి సడల్ప నేర్తు, నీ
వనయము శ్రోణిచక్రముల ♦ యందు జరింతిఁక ఖేద మేటికిన్? 8

తప—(అసూయతోఁ దనలో) మదనా! యేమి నీయవివేకము! నాహృదయము ఛేదించి యతఁ డభిలషింపకపోయినను యాతని కర్పించితివి. చిరకాలమునుండి నేను ప్రార్థించు చున్నను యాతని హృదయము నాకభిముఖ మగు నట్లు చేయఁ జాల కున్నాఁడవు. (ప్రకాశముగా) ఇతఁడు తనదేవింగూర్చి పరితపించు చున్నాఁడు. కావున మన కిట నేమి పని?

మేన—సఖీ! నీవు నూతన వే కదా! ఇతఁడు దేవీవిరహోత్కంఠుఁడు గాఁడు, "నవవధు" వనుమాట నితఁడు వచించు చుంట నీవు వినియుండ లేదా?

తప—వింటిని. అయినను నావిషయ మే మున్నది?

రంభ—అందువలననే గదా సంశయము. మఱల వినదము.

విదూ—మిత్రమా! పద్మరాగగవాక్షాంతరమునుండి ప్రసరించు చున్నయీచంద్రమ యూఖములు నీ యనంగమోహమును బోఁగొట్టుట లేదా?

రాజు—పుణ్యవిహీనుపట్లఁ బదార్థశక్తులు విపరీతములుగా మారునుగదా! చూడుము.

ఉ. పున్నమ రేలఁ దోఁచి పర ♦ పూర్ణకలాగ్రహణాభిరాముఁ డై
వెన్నెల లీనునీతొగల ♦ విందు గురుం డయి గూడ హారపుం

జెన్నునఁ గ్రాల్ కరాగ్రముల ♦ చేనిది మంచిచెడ్డయుం
చెన్నుఁగ నీనిచీఁకటుల ♦ నీరిక లెత్తఁగఁ జేసె నామదిన్. 9

తప—(తనలో) మూఢహృదయమా! అతఁడన్యానామధేయ ముచ్చరింపకపోయిన మాత్రముననే చావ నుద్యుక్త నై యున్న నా కొకదురాశఁ గల్పించి నివారించెద వేల?

రాజు—మిత్రమా! చూడుము నాయవస్థ. శయనించుటకుఁగూడ శక్తి చాల కున్నది.

విదూ—(విషాదముతో) మందభాగ్యుఁడ నగునే నేమి చేయుదును? కర్ణపూర మైన నున్నచో నీతఁ డోకించుక యూరడిల్లి యుండును. దానింగూడ ప్రమాద వశంబున మర్కటంబులపాలు జేసితిని.

మేన—(అభిప్రాయగర్భముగా) సఖీ! నమ్మికలేనిదానా! నీయం దుదాసీనుఁ డైయునచో నీకర్ణపూరముచే నీతని కూరట గలుగు టెట్లు?

తప—తనదేవి ననునయించుచు "నీ యపరాధమున కద్భుతరస మే కారణ" మని హస్తిపురోద్యానమున నాతఁ డన్నవాక్యము నీవు వినలేదా?

మేన—చతురము లగునర్మోక్తులం దెలిసికొనుటకు నీ వింకను జిన్నదానవు గదా!

తప—ఇది యటుండుఁ గాఁక "కేవలము విస్మయముచేత నే నాకర్షింపఁ బడితిని. వేఱు కాదు" అని విజనప్రదేశమందుఁ దనవయస్యునితో నీతఁడు చెప్పియుండ లేదా? ఇదియు నర్మోక్తియా?

మేన—పురుషు లతిగంభీరమానసులు గదా! తమనూతనచాపలము మిత్రులకడ గూడఁ మఱుఁగుపరుపఁ జూతురు.

రంభ—(బ్రాహ్మణునివలన మన కీ కర్ణపూరము వచ్చుట నిశ్చయముగ దెలిసినది. కావున దీనిని దీనుఁ డగునావిప్రుని కిచ్చెదను.

(విదూషకునిముందట వైచు చున్నది.)

విదూ—(చూచి విస్మయముతో) దండకాష్ఠయుక్త మగుజన్నిదంబును కర్ణపూరంబును దలఁపనితలంపుగా వచ్చి పడినవి. భీతము లగువానరము లెచ్చటనో డాఁగి యుండి దీనిం బడవైచినట్లు దోఁచు చున్నది

రంభ—పోరా గ్రామీణకా బ్రహ్మచారీ! నీవే కోతివి.

రాజు—(మందముగా దృష్టిఁ బ్రసరింపఁ జేయుచు) మిత్రమా! దీనిని నాయెదపై బెట్టుము. (విదూషకుఁడు దండకాష్ఠమునుండి విడదీసి కర్ణపూరము రాజు నెదపై నుంచును.)

మేన—సఖీ! యిపు డైన నమ్ముము.

రాజు—(తెలిసికొని తిరస్కారపూర్వకముగా) ఎవరి దీకర్ణపూరము! అక్కలఁ బార వైచుము. (విదూషకుఁ డట్లు చేయును.)

తప—(తనలో) అయ్యో చెడితిని గదా! (ప్రకాశముగా) ఇఁక నేమి విందును.

మేన—కర్ణపూరము నీదికా దనుకొని యాతఁ డిట్లు బారవైచె నని తలఁచెదను.

తప—(రోషముతో) పూర్వము "నీకర్ణపూరముచే నీతని కూరటకలుగు" నని చెప్పితివి. ఇప్పుడు "నీదికా దనుకొని పారవైచె" నంటివి. ఆహా! నీ కీతనియం దేమి పక్షపాతము. (పోవ నుంకించును.)

రాజు— గీతమాలిక.

నిర్దయా తపతీ ప్రియా! ♦

మేన—ఆత్మావమానినీ! పోదము గమ్మ.

తప—నీదుసంశయం బుడిగె నిప్పు డో హృద ♦ యంబ! వినుము

రాజు—ఆర్తిఁ బొందెదఁ గదవె చం ♦ ద్రాతపమున

తప—దైవము! హతాస్మి

రాజు—రవిజని ♦ దాఘమందు

తప—అలరుమా హృదయమ!

రాజు—కల్వ ♦ కొలనుభంగి

తప—సుకృత మొనరింప నైతి నో ♦ సకియ! నేను.

రాజు—(నిట్టూర్పు విడిచి దైన్యముతో) ప్రియా! నీసఖి యుచ్చరించిన పంబరణశబ్దమున కర్థము వేరైనను నీవు,

చ. కలఁగినధైర్యవృత్తిమయిఁ ♦ గ్రాలుచు నల్లపు "డార్యపుత్ర" యం
చలికులవేణి! కొన్నియమృ ♦ తాంచితవర్ణము లొప్పు మాటలన్
బలికితి గాదె యిప్పు కరు ♦ ణామతి నాదగుగాత్రమందు నీ
లలితకరాంబుజం బునిచి ♦ ప్రాణములన్ నిలుపంగఁ బోలదే. 11

తప—(సాభిలాషముగా రోమాంచమొప్పఁ దనలో) అమ్మయ్యా! నేనేకదా యీ తనికామమునకు హేతువు. (సంతోషవశంబున మూర్ఛిల్లుచున్నది).

మేన—(సహర్ష బాష్ప గద్గదముగా) సఖీ! మూర్ఛిల్లుము మూర్ఛిల్లుము నా కిష్టమే.

రంభ—(సంభ్రమముతో నాత్మగతము) సఖీ! ఏమి నీమోహము! (మేనకతో) సఖీ! నెచ్చెలి ఖేదమొందుటకు బదులు మూర్ఛిల్లు చున్నది. దీని నూరడింతము. (ఇద్దఱు సమీపించి) ఊరడిల్లు మూరడిల్లుము ప్రియసఖీ! (తపతి మూర్ఛఁ దెలిసి ప్రేమవిశాలము లగు చూపులతో రాజుం దిలకించు చున్నది.)

రాజు—(అస్పష్టముగా) మిత్రమా!

క. కుదురుఁ దొఱంగి మదసువులు
మెదలఁ దొడంగెడిని గళస ♦ మీపమున, నిదే
వదలెడి గాత్రము, నిఁక నా
సుదతి మదక్షులను బడెడి ♦ రో ప్రాణసఖుమా! 12

విదూ—(తత్తరపడుచు సశ్రుగద్గదముగా) హా! చెడితిని, చెడితిని నాయందు దైవోపక్రమ మిట్లు గాఁబోలు. (సత్వరముగా సమీపించి రాజునంగముల స్పృశించును.)

రాజు—హా ప్రియా! (అని యర్ధోక్తియందే మూర్ఛిల్లును.)

విదూ—(విషాదముతో) మిత్రమా! యూరడిల్లు మూరడిల్లుము. (మఱలఁజూచి విషాదముతో) మిత్రుఁడు గతించెనా యేమి! (తలఁ గొట్టుకొనుచు) హావయస్యా! సకలధరామండలైకనాథా! హా మదకారణబద్ధస్నేహా! సర్వకాల సహచరుఁడును బాలమిత్రుఁడును ననన్యశరణ్యుండను నగు నన్నేల విడనాడి పోయెదవు? దీర్ఘాయుష్మంతుండును వంశకరుండు నగుపుత్రునిం బడయు మని యాశీర్వదించినసిద్ధదేశికులవాక్యము గూడ వ్యర్థ మయ్యెనా? ఇఁక విలాపముతోఁ బని యేమి? భృగుపతనమునఁ బ్రియమిత్రు ననుసరించెదను. (నిష్క్రమించు చున్నాఁడు.)

తప—(ఖేదమోర్వఁజాలక భూమిపైఁబడుచు) ఆహా! ఆర్యపుత్రుఁడు నన్నే పలవరించి గతించెను. ఆర్యపుత్రా! నేనును వచ్చుచున్నాను. ఇంచుక నిరీక్షింపుము. (మూర్ఛను బొందు చున్నది.)

సఖులు—(సంభ్రమముతోఁ దొడపై నునిచికొని) ప్రియసఖీ! యూరడిల్లు మూరడిల్లుము.

తప—(ఊరడిల్లి) సఖులారా! పతివధపాపమలీమస నగునన్ను ముట్టకుఁడు ముట్టకుఁడు. పరలోకగతుఁ డగునాతని ననుసరించుటకు నాకు సెల విండు.

రంభ—(చింతించి) సఖీ! ఆహా యేమి మనమాహాత్మ్యము! నీకరకమలసంసర్గ మభిలషించి యీ మహారాజీయవస్థఁ బొందెను. కావున నీతనిహృదయంబుపై శీఘ్రముగ నీకరకమల ముంచుము. ఇదిగూడ విఫలమైనచోఁ బిమ్మట నందఱ మొక్కసారి యే పోదము.

(తపతి సత్వరముగా సమీపించి తిరస్కరణి నపనయించి
ససాధ్వసకంపముగా నతనియురమునఁ
గరతల మిడుచున్నది.)

రాజు—(శీఘ్రముగ లేచి చేయి వెనుకకుం దీయుచుండఁగాఁ దపతిం జూచి)

సీ. నన్ను బ్రదికించుటకు నివు ♦ నాయురమున
నిడినయీసుధాపూరంబు ♦ లెసఁగుపాణి
వెనుకకుం దీయఁ బోకుమీ ♦ వినుతగాత్రి!
మత్కరంబున నునిచి స ♦ మ్మదముఁ గూర్పు. 13

(గ్రహింప నుంకించును.)

(తపతి లజ్జతో సఖులఁ దిర్యగ్దృష్టులం
జూచుచున్నది.)

మేన—(రాజును సమీపించి) మహారాజ! త్వరపడకుఁడు త్వరపడకుఁడు. ఈమా ప్రియసఖి త్రిలోకప్రదీపకుం డగుభానునిపుత్రి. భగవతి యగుసావిత్రికిఁ జెల్లెలు. పేరు తపతి. భానుసంకల్పము గూడ నల్లుడు మహారాజుగా రని యే కావున దేవు నారాధించి యీపెకరగ్రహణ మొనరింపుము. నీయవస్థం జూచి నీచెలికాఁడు నిరాశఁ జేసికొని భృగుపతనమునకై వెడలిపోయెను. కావున శీఘ్రముగఁ బోయి నాతని రక్షింపుము. మేము పోయి వచ్చెదము. పునర్దర్శన మగుఁ గాక. (సఖులతోఁగూడ తపతి నిష్క్రమించును.)

రాజు—(సంభ్రముతో మండపమును నిర్గమించి పోయి) ఎక్కడెక్కడ నా చెలికాఁడు?

విదూ—(ప్రవేశించి) స్నానసంశుద్ధుఁడ నగు నే నిఁకఁ గర్తవ్యమునకుం గడంగెదను.

రాజు—(శీఘ్రముగ సమీపించి) సాహసింపకు సాహసింపకు. ఇదిగో! నేను ప్రాణములతో నున్నాఁడను.

విదూ—(విని సంభ్రమముతో.) ఎచ్చట నెచ్చట నున్నాఁడవు! బాష్పాంధదృష్టి నగు నేను నిన్నుఁ గనఁజాల కున్నాఁడను. (కౌఁగిలించికొని యేడ్చుచు) ఈ జన్మమందే మరల నిన్నుఁ గౌఁగిలించికొనుభాగ్య మొదవె.

రాజు—మిత్రమా! దుఃఖింపకుము. వ్యసనాంబుధిం గడచితిమి.

విదూ—ఎట్లు?

రాజు—ఇట్లు—(అని చెవిలోఁ జెప్పును.)

విదూ—(హర్షముతో) దైవకృప నీయందుఁ బూర్ణముగ నున్నది. ఇఁక మనము చేయవలసిన దెద్ది?

రాజు—వే ఱెద్ది గలదు?

గీ. ప్రణతవత్సలుఁ డైనట్టి ♦ పద్మహితుఁడు
క్రియల నెద్దాన మిగుల సం ♦ ప్రీతి నొంది
తనయ నివ్వక వెఱవు లే ♦ దని దలఁచునొ
యట్టిపని నిప్పు తొలుదొల్త ♦ నాచరింతు. 14

(అని నిష్క్రమింతురు.)

తృతీయాంకము

సంపూర్ణము.

ఓం

తపతీసంవరణము.

చతుర్థాంకము.

{ చేటి యొకగిన్నెఁ జేతఁ బట్టుకొని ప్రవేశించు చున్నది. }

చేటి—'సఖీ సౌగంధికా! తుమ్మెద లారగింపని పూఁదేనియలఁ గొని రమ్మ' అని భర్తృదారిక నా కాజ్ఞ నొసంగి యున్నది. కావున నిచ్చట వెదకెదను. (పరిక్రమించి చెట్ల పై దృష్టులు నిగుడ్చి) ఈకల్పలతయందలి బంగారు తామరమొగ్గ మూతికడ నించుక విరిసి నట్లగపడు చున్నది. అందుచే నిందు మధుకరములకుఁ బ్రవేశము దుష్కరము. కావున దీనిని గ్రహించెదను. (అని గ్రహించుట నటించును) ఆహా యేమి యీమధుపేశలత! అపుడే గిన్నె దాదాపుఁగా నిండవచ్చినది. (మరియొకచోఁ జూచి) ఈమందారవృక్షము నందలి కనకకర్ణికారకుసుమము వికసించి యున్నను లేమావిచిగుళ్లు కప్పి యుండుటంజేసి మధుకరముల కిచ్చటఁగూడ ప్రవేశము దుష్కరమే. (అని కొమ్మ వంచును.) (అంతనాకాశయానమున బరణి పట్టుకొని మఱియొకచేటి ప్రవేశించు చున్నది.)

చేటి—ఇది తపనవనము. ఇచ్చట దిగియెదను. (దిగుట నభినయించి ముందునకుం జూచి) ఓహో యిది ప్రియసఖి యగు సౌగంధికా! సఖీ సౌగంధిక! యిచ్చట నేమి చేయు చున్నావు?

ప్రథ—(చూచి) ఓహో జాంబూనదికా యిది! సఖీ! రతిపూజకుఁ బూఁదేనియలు సంగ్రహించుచున్నాను. నీ విప్పు డెక్కడనుండి వచ్చితివి?

ద్వితీ—దేవు నుద్దేశించి మహారాజు గారెప్పుడు తపస్సుఁ జేయ నారంభించెనో యప్పుడు భగవతి యగుయమునాదేవి చెంతకు భర్తృదారికయొక్క కుశల వృత్తాంత మెఱింగించుటకై నేఁ బోయి యుంటిని.

ప్రథమ—తరువాత,

ద్వితీ—అక్క - యగుయమునకుఁ ద్రైలోక్యమూల్యానురూప మగుహార మొకటి గలదు. దానిని తా ధరించికొని గంగాహరసేవనార్థ మై కైలాసమున కేఁగుచుఁ దా మరలి వచ్చుదాఁక వేఁచి యుండి దానిం గొనిపోయి భర్తృదారిక కిమ్మని నన్నింతవఱకు నా మె నిల్పినది. ఇప్పుడు నే నాహారముం దీసికొని వచ్చితిని. కావున నిచ్చట జరిగినవృత్తాంత మంతయు నాకెఱిఁగింపుము.

ప్రథమ—చెప్పెదను వినుము మహారాజుగారు ద్వాదశవాసరనియమమును బూని యుండఁగా భగవానుఁ డగువశిష్ఠుఁ డాతనిని నియమమునుండి నివర్తింపఁ జేసి భర్తృదారిక నడుగుట కై భగవానుఁ డగుసూర్యునికడ కేఁగెను.

ద్వితీ—తరువాత,

ప్రథమ—పిమ్మట భగవానుఁ డగురవియనుమతింబున మహర్షి భర్తృదారికం గొనివచ్చి మహారాజుగారి కిచ్చెను. పిమ్మటఁ గొన్నిదినంబులకు గర్భముఁ దాలిచి కుమారనిభుఁ డగుకుమారుం బ్రసవించి నట్లు భర్తృదారిక యొక స్వప్నముం గనెను. ఇచ్చట జరిగినవృత్తాంత మిది. (అని గిన్నెలోపలఁ జూచి) ఇప్పుడీగిన్నె నిండియున్నది. కావున నిఁక భర్తృదారికకడకుం బోవుదము రమ్ము.

(అని యిద్దఱును నిష్క్రమింతురు.)

{అంతట రాజు లలితవేషధారి యై విదూషకునితోఁ బ్రవేశించును.}

రాజు—(స్మృతి నటించి యానందముతో) ఆహా! మన్మథవ్యాపారములు దురవబోధరసాంతరములు గదా! అట్లే,

సీ. తెం పొకింతయు లేక ♦ తెలుప హస్తం బొడ్డి
పైకొనం బోవ తాఁ ♦ బ్రతిఘటించు
ప్రారంభమున నైనఁ బ్రతి ♦ షేధజల్పముల్
శారదాబ్జాలోక ♦ సల్పు చుండు
లజ్జాభరముచే వి ♦ లాసానురాగముల్
పల్లవాధర బయల్ ♦ పఱుప వెఱచు
రతివాంఛ గారింప ♦ రమణీశిరోమణి
మదిలోనె నిరతంబు ♦ మఱఁగు చుండు

గీ. నీవి సడలింప నీయదు ♦ నీలవేణి
యుల్లి ప్రతికూలరీతిఁ బం ♦ చేషుకేళి
నతివ జరియించినను గూడ ♦ నట్టిరతిని
మఱువ వాంఛింప దింత నా ♦ మానసంబు. 1

విదూ—అట్లయినఁ గామరసమును భోజనరసమును నొకజాతిలోనివే. భోజనరసమును గామరసమువలె దుఃఖలబ్ధ మైనపు డిచ్చునంతసుఖమును సుఖలబ్ధ మైనపు డీయఁజాలదు. ఈవిషయ మేల పోనిమ్ము. అద్దమునువలె నీదృష్టిని జక్కఁగాఁ దుడిచి నాయీలలితబ్రహ్మవర్చస్సౌభాగ్యరూపముం జూడుము. ఇదిగో బంగారు జన్నిదము చూచితివా? దీని నొకసంతానవృక్షమునుండి గ్రహించి ధరించితిని. ఇం కొకదానినుండి యీ హేమదండకాష్ఠము సంపాదించితిని. ఒకానొకవానరము నాబ్రహ్మసూత్ర మపహరించుటం జేసి నే నింతవఱకును మన స్సను బ్రహ్మసూత్రసహాయమున నిత్యకర్మల నెఱవేర్చు చుంటిని. ఇది మొదలికఁ యథావిధిగా ననుష్ఠాన మొనర్చెదను. (రాజుముఖముం జూచి) ఓహో! నేను కనులు మూసికొని మాటలాడు చున్నాఁడను. నీ వెద్దియో విషయ మాలోచించు చుండ నే నెద్దియో ప్రేలుచుంటిని.

రాజు—చక్కఁగా వచించితివి. నీసఖీవియోగమునఁ గేవలము హృదయమే కాదు పరితపించుట,

క. స్తనకల, శాంగా, ధరములఁ
గనఁ జాలమి నాయురంబుఁ ♦ గనులు వదన మా
వనితావియోగవిక్లబ
తను ద్రుటియును సైఁప లేక ♦ తలఁకెడిని సుమీ! 2

విదూ—వివాహమునకుఁ బూర్వము సంగమమో సంగమమో యని యొక యేడుపు. ఇప్పుడు మఱల విరహమో విరహమో యని యీయేడుపు. కావున నీకు సంసారబాధ చాల దుస్సహముగా నున్నది. (చెవియొగ్గి) మిత్రమా! పరితపింపకుము. కలహంసనాదము కమలసామీప్యమును సూచించు నట్లు లీనూపురధ్వని దేవిగారు సమీపగత లై నట్లు సూచించు చున్నది.

(అంతఁ దపతియు మేనకయు సపరివార సహితముగా బ్రవేశింతురు.)

తపతి—సఖీ! నే నతిసాహస మొనరించితిని గదా! కైసేఁతసందడిం బడి యార్యపుత్రునిఁ జూడక యీకాలము వేయియుగములనువలె గడిపితిని.

అలంకారమైనను ముగియ కున్నది. పోనిమ్మెట్లయినను సరే యార్యపుత్రుని దర్శనోత్సవమునకై నాహృదయము త్వరపడు చున్నది. కావున నార్యపుత్రుఁ డిప్పు డెక్కడ?

మేనక—ఈకరతలోదకతీరమునందలి మందారలతామండపమందు చెలికానితోఁ గూడి కూర్చుండి యిటే చూచు చున్నాఁడు. కావున రమ్ము. ఇటు ఇటు.

(పరిక్రమింతురు.)

రాజు—(తపతిం జూచి విదూషకునితో) మిత్రమా!

గీ. అరుణబింబాధరమ్మదై ♦ వావనీజ
భవమనోజ్ఞాంశుక హరిత్ప్ర ♦ భానిచయము
నరుణమృదుకరము లమర ♦ గురుపరిజన
సంగతయువ్రాలె దరిసె శు ♦ భాంగి దేవి. 3

తపతి—(సమీపించి) జయ మార్యపుత్రా!

మేనక—జయము మహారాజా!

(నమస్కరింతురు.)

రాజు—(లేవనెత్తి తపతిం జూచి)

గీ. అంగముల నెల్లఁ బ్రసరించు ♦ నట్టిసీదు
స్తనభరస్పర్శయనెడి సు ♦ ధారసంబు
గ్రాలఁ, దనుమధ్య నన్నిటు ♦ గౌఁగిలించి
ప్రమద మొసఁగుము నాదుగా ♦ త్రముల కిపుడు. 4

(అని కౌఁగిలించి) సఖీ మేనకా! యాసన మలంకరింపుము.

మేనక—చిత్తము మహారాజ!

(అందఱును గూర్చుందురు)

రాజు—(మేనకం జూచి) నెచ్చెలి రంభ రాకున్న దేల?

మేనక—మహారాజా! యెద్దియో కార్యాంతరమున భగవతి యగుసావిత్రికడ కేఁగినది.

విదూ—(తపతీముఖముం జూచి సంభ్రమముతో) మిత్రమా! అనుచరసమూహం బులతోఁగూడ చికిత్సకులుం జనిరా?

రాజు—ఇపుడు చికిత్సకులతోఁ బని యేమి?

విదూ—దేవిగారికి పాండురోగము సంభవించినది. పూర్వము కామోద్రేక మని చెప్పుటకు వీ లుండెను. ఇపుడు నినుఁ గలసి యుండియు దేహ మెల్ల పాండుర మై యుండ నేల?

రాజు—వ్యాధివిశేషము దెలుసుకొనుటకు నీకంటె సమర్థుఁ డెవ్వడును లేఁడు. మూర్ఖా! ముక్తాహారకాంతులం జూచి నీవు భ్రమించు చున్నాఁడవు.

విదూ—(నిరూపించి) సరే నిజమే (మేనకం జూచి) అమ్మా! మానవచాపలమునకన్న బ్రాహ్మణచాపలము రెండుమడుంగు లధికము. కావున ని న్నొకటి యడుగఁ దలంచితిని. దయచేసి యాన తిమ్ము. ఈవిస్మయనీయ మగుహార మెక్కడ నుండి వచ్చినది.

మేనక—పాంచజన్యమున జనించినముత్తియములచే రచియింపఁ బడినయాహారమును ముకుందుఁ డాత్మచరణసంభూత యగుగంగాదేవి కిచ్చెను. ఆమె దానిని తనసఖి యగుయమున కిచ్చెను. యమునాదేవి తనచెల్లె లగుతపతికిం బుత్తెంచినది. అది యీహారము.

రాజు—భానుతనయా! యీహారము చిరకాలమునకుఁ దన కుచిత మైనస్థానమును బొందినది. మఱియును,

చ. స్తనసరసీరుహంబులకు ♦ దగ్గఱచుట్టము నాఁగనొప్పు నీ
ఘనసితహారకాంతిర్ఝర ♦ కాండము కోకిలపక్షమూలరీ
తి నసిత మానభమ్మున ♦ నతిస్ఫుట మై విలసిల్లు చుం బయో
ధినిఁ బ్రసరించుదై వతన ♦ దీర్ఘురకాండముభంగిఁ దోఁచెడిన్. 5

(నేపథ్యమున)

గీ. తేనె, సుమములు, ధూపముల్, ♦ దీపవితతి,
గంధ మాదిగ నుచితోప ♦ కరణము లివె
చేర్పఁ బడియెను రతిపూజ ♦ సేయఁ దఱి యి
దే యనుచు వేగ దేవికిఁ ♦ దెలుప వలయు. 6

తపతి—హా! (అనిష్ట్స్మృతి నభినయించును.)

రాజు—సఖీ మేనకా! యిది యేమి?

మేన—మహారాజా! చిత్తగింపుడు. దేవరవారిసంగమమునకుఁ బూర్వము భగవతి యగుకతీదేవినిఁగూర్చి నెచ్చెలి ప్రార్థించి 'ఆర్యపుత్రు విసంగమము నా కెప్పుడు లభించునో యప్పుడు మధుకరము లాననిపూఁజేనియలు నీకు సమర్పించె దను' అని చెప్పెను. సంగమసుఖలోల లైయె సఖి యింతవఱకు నావిషయము మఱచినది అందుచేతనే యీయారంభ మంతయు

రాజు—(తపతిముఖముం జూచి నవ్వుచు) ఈయారాధనక్రమము చాల లలిత మైనదే. కాని యం దించుక విపరీతము గూడ నున్నది.

చ. వరనిచయప్రదానగుణ ♦ వారవిభాసిని వౌట నిన్నె తా
వరముల నిచ్చుకుం దగిన ♦ వానిని వేఁడుట బోలుఁ గాని యా
త్మరమణు నీశనేత్రజని ♦ తజ్వాలనంబునఁ గోలుపోయి దు
స్తరపరితాప మొందు రతి ♦ తా నోడఁగూర్చునె నీకుఁ గోరికల్.7

తపతి—ఆర్యపుత్రునిముఖము నర్మోక్తులకు నివాసభూమి యే కదా!

మేన—ఇకఁ గాలక్షేపము సేయుట తగదు. కావున మహారాజుగా రనుజ్ఞ నిత్తురు గాక.

రాజు—ప్రియా! సరే నీసఖీప్రణయము నిర్వర్తించికొనుము.

విదూ—మంచిదే యాశీర్వచనకాల మెప్పుడు తటస్థించునో యప్పుడు బ్రాహ్మణుఁడు సంపన్నుఁ డని తలంప వలసిన దే.

మేన—మూర్ఖా! ఈవిషయమున నీప్రచార మే మున్నది?

(రాజుముఖమునుండి దృష్టుల నెట్లో వెనుక మరల్చి పరివారముతోఁ
గూడ తపతి నిష్క్రమించు చున్నది.)

రాజు—వయస్యా! కాంతావియోగముచేఁ బాడరియున్నయీకాల మిప్పు డే వినోదములచేఁ గడిపిపుచ్చుదును.

విదూ—(నిర్వేదముగా) నిమ్మానుష్య మగునీజీర్ణాటవీమధ్యమున వినోద మే ముందును? కావున నొక్కవిషయము మాత్ర మాలోచించి కొనుము. రాక్షసుల యొక్కయు వ్యాఘ్రములయొక్కయు నోటఁ బడకుండ తప్పించి కొనినప్పుడు మాత్ర మే సంతానవృక్షములచుట్టుఁ దిరిగి భిక్ష మెత్తి కొనుటకు మనకు వీలగును.

{అంత భీషణవేషముతో రాక్షసి ప్రవేశించుచున్నది.}

రాక్షసి—(సరోషముగా)

గీ. మిగుల రోసంబు నాకిదే ♦ మేఱమేఱే
మాయ లనుఘోరదండసం ♦ పాతములను
గూరు డగుసంవరణునిశ ♦ రీర మిపుడు
బ్రద్ద లొనరింతు సలిలకుం ♦ భమును వ్రాలె. 8

సంవరణునిబాణములచేఁ బ్రాణంబులు గోల్పడినరాక్షసులబంధుగు లందఱు నన్నుఁ జేరి, "సఖీ మోహినికా! నీమాయాబలముచేత నెట్లయిన ఋషికులశరణ్యుం డును, రాజాపశదుండును నగుసంవరణునిఁ బట్టికొని పోయి సముద్రమధ్యమునఁ బడఁ ద్రోసి చంపుము." అని యిపుడు నన్ను సవినయముగాఁ బ్రార్థించిరి. నానూఱ్ఱురపుత్రు లాతనిచే మడియుటం జేసి నాకును గ్రోధ మగ్గలమై యున్నది. కావున నాసఖుల యొక్కనియోగము నెఱవేర్చుటకు నిశ్చయించికొంటిని. ఇఁక నిచ్చట వానిని వెదకెదను. (పరిక్రమించి చూచి) యిదిగో! యెవఁడో యొక బ్రాహ్మణుంగూడి యీసంతానమండపమునఁ గూర్చుండి యున్నాఁడు. (చెలిమలు నాకుచు) ఈబ్రాహ్మ ణుం దినఁ గోరి నాదంతములు కరకర లాడుచున్నవి. నోరూట లూరుచున్నది. ఏమిది! ఈమహానుభావునెదుటి కేఁగుట యటుండ నావిషయమును దలఁపెట్టుట కైన సాధ్యము గాకున్నది. ఇఁకఁ దినుట యెట్లు సంభవించును? కావున నిట్లొనర్చెదను.

(అతిరమణీయరూపయై రాజును సమీపించుచున్నది.)

రాజు—(చూచి విస్మయముతో) మిత్రమా! చూడు చూడు.

గీ. దిబ్బపిఱుదులు నెఱికొను ♦ గుబ్బచనులు
వెడఁదకన్నులు నసియాడు ♦ వేనలియును
గాల, మరు డనువిలుకాని ♦ కోల యనఁగ
వచ్చె నెటనుండి యో యొక్క ♦ వస్తు విటకు. 9

విదూ—ఈ యరణ్యమున వంచనశీల రగుస్త్రీలు ప్రచ్ఛన్నవేషమునఁ జరించు చుందురు. ఇదెద్ది యో నాకుఁ దెలియకున్నది.

రాక్షసి—(విని విషాదముతోఁ గంపము నొందుచు) వంచనశీల రనుచున్నాఁడే యిది యెట్లు? ఈతఁడు నన్నుఁ దెలిసికొనెనా యేమి? నామనోరథము భగ్నాయమాన మయ్యెఁ గదా!

రాజు—అట్లనకుము. కాంత లందఱును విప్రలంభశీలలే యగుదురా ?

రాక్షసి—(హర్షముతో) దైవవశమున నన్నుద్దేశించి యితఁ డీమాట ననలేదు. (సమీపించి) జయము మహారాజా !

రాజు—పూజ్యురాల వగునీకు స్వాగతము. నీ వెవరు ? ఇచ్చటి కరుదెంచుటకుఁ గారణ మేమి ?

రాక్షసి—చిత్తగింపుడు మహారాజ! చిత్రరథుఁ డనుగంధర్వరాజునకు గగనమాల యని యప్రతిమానసౌందర్యరాశి యగునొకకూఁతురు గలదు. నే నామె సఖిని. సుమనావతి యను దానను. అనేకదేవాసురసంగ్రామవిజయు లగు దేవరవారిగుణగణములను విని మిముఁ జూచువేడ్క హృదయంబునఁ జివురొత్త నాసఖి నన్నుఁ గలసి హస్తిపురమున కొకప్పుడు వచ్చి యుండెను.

రాజు—తరువాత,

రాక్షసి—అనంతరము కార్తికేయావాసపరిసరారామమున నాసఖియొక్క పాదచిహ్నములను గామలేఖను గర్ణపూరమును దేవరవా రనురాగపూరితము లగుదృష్టులతోఁ జూచుచుంటిరి. అది గని నాసఖి నెమ్మనమున నుమ్మలికం బొంది పితృపరాధీనయ్యగుటం జేసి చేయునది లేక తననగరమున కేఁగెను.

రాజు—(విదూషకునితో జనాంతికముగా) మిత్రమా! పాదచిహ్నములయొక్కయుఁ గర్ణపూరముయొక్కయుఁ బరిణామ మిట్టిది. తెలిసినదా ?

విదూ—సరే కానిమ్ము. మరల నిప్పుడధికమ్ముగఁ గమ్మతావు లెటనుండియో వచ్చి ఘ్రాణేంద్రియములకుఁ బర్వ మొనర్చుచున్నవి. కావున మఱికొందఱు దివ్యకన్యలు నిన్నుఁ గామించుటకు వచ్చుచున్నా రని తలంచుచున్నాఁడను.

రాజు—(రాక్షసిం జూచి) తర్వాత

రాక్షసి—ఇప్పుడు నాసఖి దేవరవారిసంగమసుఖము తనకు సంభవింప దని దలఁచి భృగుపతనమునకు సిద్ధమాయెను. అప్పుడు నే నాశాజనకము లగువాక్యములం జెప్పి యెట్టెటో నివర్తింపఁ జేసి యిట కరుదెంచితిని. దేవరవా రిప్పుడు సంగమానుగ్రహ మొనర్పనిచో నామె నిశ్చయముగాఁ జనిపోవును. నేనును సఖీమరణముఁ జూడఁ జాలక యిప్పుడు మీసమక్షము నందే ప్రాణములు వదలెదను.

విదూ—(రాజుతో) మిత్రమా! యీదూత్యోపక్రమ మపూర్వముగా నున్నదే! బలాత్కారముచేతనా కామ ముత్పాదించుట ?

రాజు—(స్వగతము) దీనివాక్యమును బట్టి చూడఁగా నామనస్సునకుఁగూడ నసంతుష్టిగనే యున్నది. కానిమ్ము దీని నిట్లు బంపి వైచెదను. (ప్రకాశముగా)

శోభనవతీ! తమంతఁ దాము ప్రార్థించి వచ్చెడియిట్టిస్త్రీరత్నములను యేపురుషుఁ డభిలషింప కుండును! వే యేల బూజ్యురాల వగునీమాట జవదాటము.

రాక్షసి—(హర్షముతో) దేవరనా గనుగ్రహించుటం జేసి బ్రదికితిని. కావున నేఁటిప్రదోషసమయమున మిత్రునితోఁ గూడ దేవరవా రిచ్చటనే వేఁచియుండుఁడు. నేను నప్పటికి విమానముం దీసికొని తప్పక వచ్చెదను. (అని నిష్క్రమించును.)

విదూ—మిత్రమా! ఏమి నీప్రయత్నము?

రాజు—నామనోవ్యాపారములు నీ వెఱుంగఁ జాల కున్నాఁడవు. తపతీగుణగణబద్ధ మగునాయీచిత్తవృత్తిని వే ఱొకచోఁ జరింపఁ జేయగలనా? కేవలము దాని సాహసమునకు వెఱచి నే న ట్లంటిని. తపతీగాత్రసంపర్కమున ధన్య మైన దని భ్రమపడి నే ని న్నాళ్లీ కర్ణపూరమును ఘ్రాణపదముగఁ జూచికొనుచుంటిని. అన్యకాంతాకపోలసంసర్గోపహతం బగుదీని నిప్పు డవ్వలఁ బాఱవైవుము.

విదూ—(నవ్వి) ఆహా! యేమి యీరాజకులము నాశ్రయించువారికిఁ గలుగుపరిభవము! ఇంతవరకును మద్భుజాంతరవర్తి యైనయీకర్ణపూరమునకు నిముసములో నవితర్కితోపద్రవము సంభవించినది. (కర్ణపూరమును బాఱవైచి) మిత్రమా! ఆశ్చర్య మాశ్చర్యము. ఆకాశ మీకర్ణపూరమును దిగమ్రింగినది. మఱల నిది భూమి పైఁ బడ కున్నది.

(నేపథ్యమున)

మ. వనితాప్రాప్తివిహీన మత్యహితముఁ ♦ భావిఁ విషాదప్రదం
బును నాకస్మిక మైనయొక్కసమయం ♦ బుం గల్పనం జేసి నే
తను నమ్మించినమాయ లెల్ల భృగుస ♦ త్కర్మంబులం దూలె మో
హినికాఖ్యాసురి స్వాంగ మొంది చనెడిఁ ♦ హీనీకృతారంభ యై. 10

రాజు—(హర్షముతో) విమానసమేత యై యాబాలివచ్చి నన్ను దేతిరస్కారవిధానమునఁ బంపివైతునా యని చింతించు చుంటిని. ఇంతలో నిదంతయు మాయాజాలప్రభావ మని వచించి దైవము మనల సంకటంబులనుండి యుద్ధరించెను.

విదూ—నేను నెట్లో దైవకృపచే నారాక్షసియొక్కదంష్ట్రాకుఠారములబారిఁ బడకుండ బ్రదికితిని.

{అంతటఁ గర్ణపూరముఁ జేతఁ బట్టుకొని
పటాక్షేపమున మేనక ప్రవేశించుచున్నది.}

మేన—త్వరపడుము త్వరపడుము మహారాజా!

రాజు—(సంభ్రమముతో) ఏమి యేమి?

మేన—ఆరాక్షసి తన నెచ్చెలిభృగుపతనవృత్తాంతము దేవరవారితో విన్నవించుటకుఁ బ్రారంభించి నప్పుడు సఖి నాతోఁ గలసి యిచ్చటికి వచ్చి యుండి దేవరవారిసంకేతవచనము విని కోపము వహించి వెడలిపోయెను. నేనును బర్యవసానము నిరీక్షించుచుండి దేవరవారి కిప్పుడు యథార్థము విన్నవించుకొనఁ గలిగితిని. కావునఁ ద్వరితముగఁ బోయి నెచ్చెలి నూరడింతురు గాక.

రాజు—(విషాదముతో) ప్రేయసి యిపు డెచ్చట నున్నది?

మేనక—అదిగో చూడుఁడు. కల్యాణవాపునాలయముఁ బ్రవేశించుచున్నది. కావున త్వరపడుఁడు.

(అందఱు సంభ్రమముతోఁ బరిక్రమింతురు.)

{అంతఁ దపతి ప్రవేశించును.}

తపతి—(సప్రణామముగా) దేవా రమావల్లభా! పూర్వము కామాగ్నిచేఁ గ్రాగి నశింప నున్న నాశరీరంబుఁ గాపాడితివి. ఇపుడు మఱల పరిభవానలదాహమున నశింప నున్నది.

రాజు—(సంభ్రమముతో సమీపించి) ప్రేయసీ! యిది యేమి పరిభవానల మనుచున్నావు?

తపతి—(బొమలు ముడిచి వెనుదిరిగి మరలి పోఁ బోవును)

రాజు—(చేలాంచలముఁ బట్టుకొని)

చ. అనయము నీవు నాయెడల ♦ నంచితరీతినిఁ జూపుప్రేమ వ
ర్తనములతత్త్వముం దెలియఁ ♦ దథ్యముగాఁగ మదీయమానసం
బునకు నశక్య మే యగును ♦ పో, యిది యేల వహించె దీవు నీ
మనమున నీడులేనియవ ♦ మానము ముగ్ధకురంగలోచనా! 11

మేన—సఖీ! కోప మెందుకు. (చెవిలో) ఇట్లు జరిగినది.

తపతి—కట్టా! నిష్కారణముగ నార్యపుత్రుని పై నపరాధము చేసితిని, (రాజుం జూచి) ఆర్యపుత్రా! జయము.

రాజు—(సంతోషముతోఁ గౌఁగిలించికొని) అనిమిత్తకోపశీలా! యీదాసుని పై నీకుఁ గలకోపహేతువు లసత్యములును దుఃఖభాజనములు నైనవి.

మేన—(విదూషకుం జూచి) ఓయీ రాజవయస్య! యీకాళముచే దిగమ్రింగఁ బడిననీకర్ణపూర మిదిగో! తీసికొనుము.

విదూ—(భయముతో) రాక్షసియొక్క కర్ణపూరము మాకు శుభంకర మైనది కాదు. కావున నే నొల్ల.

రాజు—(తపతి వినకుండు నట్లు) సఖీ మేనకా! మాకు మర్మవ్యథఁ గలిగించుచున్నావు గదా!

మేన—మహారాజా! శంకింపకుఁడు. యీకర్ణపూరంబును బదయుగళంబును మా నెచ్చెలి యవియే.

రాజు—నాహృదయమున నాటియున్న సంశయశల్యము దైవకృపచేఁ జిరకాలమునకు నీచేఁ దొలఁగింపఁ బడినది. (విదూషకునింజూచి) మిత్రమా! కోపాంతరాయరహిత మగుప్రియాపరిష్వంగ మిది. కావున నీకర్ణపూరమును స్వీకరింపుము.

విదూ—అట్లే (అని పుచ్చికొని దిక్కులు బరికించి) మిత్రమా! అకాముకు లగుమాబోఁటివారు సంధ్యోపాసన మతిక్రమింపఁ గూడదు గదా!

రాజు—(నల్దిక్కులం జూచి) మిత్రమా! చక్కఁగాఁ బ్రబోధించితివి. (తపతిం జూచి) ప్రేయసీ! నీ వభ్యంతరమందిరముఁ బ్రవేశింపుము. మేమును,

గీ. ధాతృగాత్రముఁ దమమునఁ ♦ దవుల నికఁ
బ్రోచుచుఁ ద్రివేదములకును ♦ మూల మగుచుఁ
దవిలి నిరుసంజ జపియింపఁ ♦ దగిన దగుచు
వెలయునీసహజాతను ♦ గొలుతు మిపుడు. 12

(అందఱును నిష్క్రమింతురు)

చతుర్థాంకము

సంపూర్ణము.

ఓం

తపతీసంవరణము.

పంచమాంకము.

{ అంతట బద్ధకర్ణపూరదండహస్తుఁడై భయముతో విదూషకుఁడు ప్రవేశించుచున్నాఁడు. }

విదూ—(నిట్టూర్పువిడిచి) అయ్యో! వంచింపఁబడితిని వంచింపఁబడితిని. ఈతపనవనమం దతిచిరకాలము విహరించియున్నవయస్యుఁడును దేవియుఁ బరిజనంబును స్వప్నలబ్ధ మగునిధివలె ప్రభాతమున మేల్కాంచి చూచుసరికి నాకగపడకున్నారు. ఈతపనవనమం దంతటను వెదకితిని. మృగ, శకుంతజాలంబుల మాత్రము విడచి సర్వస్వమపహరించికొనిపోయిన గతరాత్రిచేఁ దపనవనమును నేను నేలతో విడువఁబడితిమి. ఆశ్చర్యము. (సవితర్కముగా) దేవితోఁగూడి రాజు తపనలోకమున కేఁగియుండునా యనుకొన్నచో నాకుఁ దెలుపకయే యాతఁ డట్లొనర్చి యుండఁడు. ఒకవేళ మాయాదక్షు లగురాక్షసు లెట్లయిన నీతనిఁ గొంపోయి రనుకొందునా యది వారికి సాధ్యము గాదు. భృగుకర్మ ప్రభావముచే మాయ లిచ్చటఁ బ్రసరింపవు. ప్రత్యక్షముగనే పరాక్రమించి యుందు రనుకొన్నచో వారల నివారించుట కాతనిప్రభావ మే చాలును. కానిమ్ము దురూహలచే నికఁ బ్రయోజనము లేదు. కావున తపనవనము విడిచి వే ఱొకచోట వెదకెదను. (పరిక్రమించి దిక్కులు బరికించి) ఆహా! ఈవనగహనప్రదేశ మెంత భయంకరముగా నున్నది! కుంభస్థలము సింహనఖాగ్రంబులచేఁ జీల్పఁబడుటం జేసి తనసహచరుఁడు రోదనము సేయుట విని భయముచేఁ బఱువెత్తుచు మార్గమధ్యమున బోయలు గల్పించినగుటం బడి యీకరిణి జాలివుట్టు నట్లుగ నేడ్చుచున్నది. (మఱియొకచోఁ జూచి) ఆహా! భల్లూకము వెనుకటిభాగమంతయుం దిని విడువ నాలుక వెడలఁబెట్టి నిశ్చలోత్ఫుల్లలోచనంబులతో నిటఁ బడియున్న యీకురంగాంగనం జూడ నిప్పుడును భయ మగుచున్నది. క్రూరసత్వనిహతంబు లగుదుర్బలమృగకళేబరంబులచే

నిండి దుర్గమంబై యున్నయీప్రదేశము దుర్భిక్షాపీడితంబగు రాష్ట్రంబును బోలి యున్నది. వే యేల? భయవిధురంబగు సాదృష్టి యే యిచటఁ బ్రసరింపఁ జాల కున్నది. ఇఁక నడుగులస్థితిఁ జెప్పనేల? పురవీథుల నేని యొంటి బోవ వెఱచు నే నీయరణ్యమం దెట్లు భయపడకుందును? సహాయులా లేరు. కావున నా కిఁక శరణ మెద్ది? దిక్కెవ్వరు? (భయకంపితుఁడై దండకాష్ఠము నూఁతఁగాఁ గొని నిలుచును.)

{ అంతట నమాత్యుఁడు ప్రవేశించుచున్నాఁడు. }

అమా—(సవితర్కముఁగా) ఆహా! కామ మెంత నీచ మైనది! ప్రసిద్ధప్రభావుండును నిసర్గవినయసముద్భవశేముషీప్రశమితప్రజోపద్రవుండును నగు మహారాజుగూడ నీకామమునకు లోనై స్వరాజ్యము విడచి యింతకాలమును యీమహారణ్యమందు నివసించుచున్నాఁడు. ఇఁక రాజ్య మన్నో చిరకాలమునుండియుఁ బగ్గిన్యునిచే నిరాకరింపఁబడి యున్నది.

సీ. ఏవంకఁ జూచినఁ ♦ బ్రేవులప్రోవులు
చిత్తభీకరములై ♦ జెలఁగుచుండె
ఘోర మైనట్టిశి ♦ వారావభారంబు
కర్ణరంధ్రంబులఁ ♦ గాడుచుండె
భూతభేతాళసం ♦ ఘాతంబు చెలరేఁగి
తిరుగాడఁ జొచ్చె నల్ ♦ దిక్కులందు
నరశిరంబులవితా ♦ నమ్ము లెమ్ములు మేది
నీభాగమంతట ♦ నిండియుండె
గీ. ప్రజలు వెఱగంది మిగుల దూ ♦ రంబు సనిరి
యీదృశావస్థలం జిక్కి ♦ యిపుడు చూడ
సంవరణచక్రవర్తిరా ♦ జ్యంబు భయద
మయ్యెఁ గాళీమహోగ్రకా ♦ యంబు భంగి. 1

అభిమతకాంతాయుక్తుఁడైన మహారాజుగారికి తపనతనయతనూకాశోకదేశారణ్యము విహారభూమి యని వింటిని. కావున తపనతనయ మెచ్చటు నున్నదో

వెదకి కనుఁగొందును గాక. (పరిక్రమించుచు ముందు జూచి) ఓహో! దేవర వారికి బహిఃప్రాణ మగునీపారాశర్యుఁడు దేనిచేతనో పట్టుపడిన వాఁడు వలె గన్పట్టుచు నిచ్చట నున్నాఁడు ఈతనివలన మహారాజుగారి వృత్తాంతముఁ దెలిసికొనియెదను. (సమీపించి) మిత్రమా! సేమమా?

విదూ—(సంభ్రమముతో) ఓహో అమాత్యుఁడు వసుమిత్రుఁడా! ఏమి యీ మబ్బులేనివాన! (హర్షముతోఁ గౌఁగిలించికొని) రాజరహితంబగు రాష్ట్రంబు విడనాడి వచ్చితి విదేల? బలగర్వితులును మనకుఁ బూర్వవైరులును నగు పాంచాలు రుపేక్షింపఁ దగువారలు కాదు గదా!

అమా—అతిక్షుద్రపరాక్రమవంతు లగుపాంచాలురగొడవ యేటి కటుండనిమ్ము. ఇప్పు డతిభయంకర మగుక్షామ మాదేశముం బీడించు చున్నది.

సీ. తిన నోగిరము లేక ♦ దినదినంబును జిక్కి-
శల్యావశిష్టు లై ♦ జనులు మృతవి
శేషులు కంఠాగ్ర ♦ సీమఁ బ్రాణములు నొ
దల కడు దీనాత్ము ♦ కులయి వలలు
గాలముల్ మూఁపున ♦ వ్రేలవైచి, తరలి
మత్స్యంబులం బట్టు ♦ మమత మీఱ
గంగయందలి లోఁతు ♦ గలయట్టిమడువుల
లో సొచ్చి కుత్తుక ♦ లోఁతు నీట
గీ. మునిఁగి యుండఁగ నామిషం ♦ బునకుఁ దిరుగు
లాడు గ్రద్దలు వక్రంబు ♦ లైన వాడి
ముక్కులను వారి తలల పైఁ ♦ బొడుచు చుండుఁ
దటుకు తటుకున ఘోరశ ♦ బ్దంబు గాగ. 2

ప్రభు వచ్చుట లేమిం జేసి యిట్టిదారుణావస్థ సంభవించినది. కావున నేదో యుపాయమున నతనిని హస్తిపురికిం దోడ్కొనిపోవ వచ్చితిని ఇప్పుడు మహా రాజుగా రెచ్చట నున్నారు?

విదూ—(నిశ్వాసముతో) మందభాగ్యుఁడను జెప్పెదను వినుము. ఇంతకాల మిచ్చట నే తపనతనూజం గూడి విహరించి గతరాత్రియందు నిదురించు చుండ నన్ని

చ్చటనే విడిచి దివ్యజనసమూహముతోఁ గలసి గంధర్వనగరమువలె నదృశ్యుఁడయ్యె. అందుచే నీకాంతార మంతయు వెదకుచు హరిణప్రుగంబుల వలనిభయంబున నే నిట నిలిచియుండ నీవు వచ్చి నన్నుఁ గలసికొంటివి. ఇదంతయు నాయధన్యతాపరిపాకమే.

అమా—అట్లు గాదు. నాపై నిందారోపణ సేయఁ బూని మాత్సర్యముచే మహారాజి ట్లుపక్రమించె. ఏలయన,

గీ. వ్యసనమిత్రంబు లగుభూన ♦ రాత్మజాప
రాధముల నంతిపురపుమా ♦ ర్షతను పేని
యపనయమునను నెందోష ♦ మంతయు సచి
వాత్మమాలిన్యపరిపాక ♦ మగుఁ దలంప. 3

(చింతించి) మహారాజుగారు నిజముఁగా నిన్ను బిడచి దేవీసమేతుఁడై పోవఁ డని నానమ్మకము. ఏకారణముననో యంతర్హిత యైనదేవిని వెదకుచు నీయరణ్యమందే తిరుగుచుండు నని తలఁచెదను. కావున నాతని వెదకుదము రమ్ము.

విదూ—(స్వగతము) ఆహా! దేవి యెంతనిర్దయస్వాంత! తనయుఁ డనుఫలమునకుఁ బుష్పమును జూపి నట్లె సూపి వెడలిపోయినది. (ప్రకాశముగా) అట్లే కానిమ్ము.

(ఇద్దఱుఁ బరిక్రమింతురు.)

విదూ—(ముందుజూచి) ఈయిసుకనేలపై నెవ్వఁడో వనచరుఁడు నడచి నట్లున్నది. ఇదిగో యడుగుజాడ.

అమా—(సావధానముగా నిరూపించి హర్షముతో) చిరకాలమునకు నానేత్రములు ధన్యము లైనవి. ఇయ్యది మహారాజుగారిపదకమలముద్రయే. చూడు,

మ. కలశం బియ్యది ఛత్ర మయ్యది తురం ♦ గం బల్లదే యీయదే
జలజం బయ్యది యే పతాక మిది యే ♦ శంఖంబు చక్రం బదే
భళిరే! కల్గునె లక్షణంబు లివి భూ ♦ పశ్రేష్ఠుఁడై సత్తవా
ర్ధిలసన్మేదిని నేలుసంవరణునం ♦ ఘ్రిం దక్క నన్యాంఘ్రులన్. 4

(నేపథ్యమున)

ఛీ దురాత్మా అచలాధమా! చిరకాలంబునుండి వెదకుచున్నను నాప్రాణేశ్వరిం జూపకున్నాఁడవు. విశ్వవిజయానంతరవిరమదైక్ష్వాకక్షోణీధరకార్ము

కోద్వాహనకర్మకరా! జనితబహుజన్యశౌరశరాజన్య చాపచక్రపరాక్రమ విశేషంబు లిప్పటికిని నీ వెఱుంగఁజాల కున్నాఁడవు. కావిమ్మ సంవరణుఁ డిప్పుడు బోధింపఁ గలఁడు.

విదూ—(చెవియొగ్గి) దైవవశమున జలధరగంభీర మగువయాన్యనిస్వరము వినగంటిమి.

అమా—ఆహా! మహారాజుగారు తనప్రాణేశ్వరిని హిమవంతుఁ డపహరించె నని తలఁచి యున్మత్తనిభంగి నతని పైఁ గోపించుచు నిటే వచ్చు చున్నాఁడు. కావున నతని దర్శించుట కిది సమయము గాదు. తటి వేఁచియుండి సమీపింతము.

విదూ—అట్లే! (గుల్మాంతరంబున డాఁగియుందురు.)

{ అంతట నున్మత్తుఁడగు రాజు
ప్రవేశించు చున్నాఁడు. }

రాజు—(ఉద్వేగముతో 'ఆదురాత్మా' యని పూర్వరీతినే పఠించి)

చ. హరుఁడు పురత్రయైకహరుఁ ♦ డల్లుఁడు దాశరణం బొసంగినన్
శరభవుఁ డాత్మజాతతను ♦ జాతుఁడు నిన్ బ్రదికింప నెంచినన్
సురరిపువాహినీప్రకర ♦ శోణితధారలఁ బుక్కిలించి బల్
బిరుసుగ నున్న నాదుశర ♦ బృందము నిన్ విడనాడు నే ఖలా? 5

ధనువు ధనువు.

విదూ—(క్రిందబడి భయముతో) ఆహా! న న్నెవ్వఁడో పడఁగొట్టి న ట్లున్నది.

అమా—(విస్మయముతో) ఆహా! మహారాజుగారిప్రభుశక్తి శక్రప్రభావము నతిశయించి యున్నది గదా! గౌరీగురుం డగుహిమవంతుఁడు గూడ నీతనికోపంబున కడలి కంపించు చున్నాఁడు. (విదూషకుని లేవనెత్తును.)

రాజు—(చింతించి) ఛీ! కృతఘ్నులం దే నగ్రేసరుండఁ గదా! నాఁడు విగహార్తిచే నాప్రాణములు పోవ నున్నతటిని మనోహారిణితోఁ జేర్చి నన్ను రక్షించెఁ గదా యితఁడు. అట్టియీహిమవంతు నిప్పుడు నాబాణంబులకు లక్ష్యభూమిగాఁ నొనర్చితిని. వేఱొకచోఁ వెదకెదను గాక. (మఱియొకచోఁ జూచి) దేవా!

మ. సరసీజాస్త్ర! విలాససంచలితయో ♦ షాభ్రూలతం బోలునీ
విరివి ల్లంసము నందుఁ జేర్చి తుహినో ♦ ర్వీభృద్వనశ్రేణి సం
చరణాసక్తుఁడ వైతి, వెం దయిన న ♦ స్మత్ప్రాణతుల్యంబుఁ గా
తరసారంగవిలోచనం బగుపడా ♦ ర్థం బొందు గన్పట్టెనే? 6

రాజు.—హాహాహా నే నున్మత్తుఁడం గదా! శరీరింబోలె నీయనంగు నుద్దేశించి ప్రేలఁ జొచ్చితిని. కానిమ్ము నే నొకచోట వెదకెదను. (పరిక్రమించి హర్షముతో) ఆహా! నామనోహారిణిపోయినత్రోవ గుర్తించితిని. ఏకారణంబుననో కోపించి నన్ను విడనాడి పోవుచు,

గీ. శ్రమముచే దేవి యిచ్చోట ♦ క్షణముసేపు
కూరుచుండి వియోగార్తిఁ ♦ గుందువేళఁ
గొలఁకులందుండి ధారగా ♦ చలువతాత
నంజనముఁ గూడి పడినట్టి ♦ యశ్రు లివియె. 7

(మఱల భావించి) ఇదిచంద్రకాంతము గాదు. ఇవి యశ్రుజలంబులుం గావు. విరిసిన తెలిమెట్టదామరల పైఁ జేరిన తేఁటిమొత్తంబు లివి. కావున మఱియొక చో వెదకెదను. వెదకి మాత్ర మేమి ప్రయోజనము? ముహూర్తమాత్ర మేని తనవియోగము సహింపఁ జాలని నాహృదయ మెఱింగియు నను విడనాడి యెచ్చటికో వెడలిపోయినది. (మఱల విచారించి) ఇట్లును గాదు పతినే దైవముగ భావించునాపరమసాధ్వి యిట్టియపరాధ మొనర్చియుండదు. ఇదిగో! కులట వసుంధర. సపత్నీమాత్సర్యంబున నాసాధ్విని దిగమ్రింగినది. దీనిశిల మిదివఱకే తెల్లమై యున్నది. ఏల యన,

గీ. రాజసభయందు దశరథ ♦ రాజతనయు
ననుఁగు నిల్లాలి నాతని ♦ కనులయెదుట
నపహరించి తిరోధాన ♦ మందెఁ, గాన
నిచట దీనికి దుష్కరం ♦ బెద్ది యింక? 8

(స్మృతినభినయించి) ఇదియునుం గాదు. అనేకసహస్రభూపాలకు లనుభవించి విడిచినదీని కాపరమసాధ్వి పై సపత్నీమాత్సర్యమున కవకాశ మెద్ది? కావున నీపుడమి మత్ప్రాణవల్లభ నపహరించి యుండ దని తలఁచెదను. కావున నే నొకచో వెదకెదను. (పరిక్రమించి యెదుటఁ జూచి యానందముతో) ఆహా! యిది దేవియొక్క మందారవతంసకము. మిత్రమా పారాశర్యా! దీనిని మఱలఁ జూడఁగలిగితి నేల! (తీసికొనఁ బోవును.)

అమా—మిత్రమా! నీవు మహారాజును సమీపించుట కిది యే సమయము. నేను నేదో యుపాయమున నీయన యున్మాదము మెుకించుక తగ్గించి పిమ్మట నగపడియెదను.

విదూ—అట్లే(నిష్క్రమించి మఱలఁ బ్రవేశించి శీఘ్రముగ రాజును సమీపించి కర్ణపూరముం జూపుచు) మిత్రమా! కర్ణపూర మిది. ఈమందభాగ్యుఁడను నేను. ఈపద్మరాగభూమియందలి కిరణజాలంబులం జూచి భ్రమచే కర్ణపూర మను చున్నాఁడవు.

(విదూషకుఁడు కర్ణపూరం మిచ్చుచున్నాఁడు).

రాజు—(తీసికొని హృదయముపై నిడికొని సరోమాంచముగా) ఓయీ ప్రియా పరిగ్రహసుభగా వతంసకా!

చ. పులకసుహృద్వ్రతంసములఁ ♦ బొంది దళాళికి స్పర్శవిఘ్నముల్
గలుగఁగఁ జేయ దేనిషయుఁ ♦ గల్గెనొ నీకు మహాభ్యసూయ య
య్యలికులనీలనేత్రసుమ ♦ మాగ్రచయంబునఁ జిత్ర మైనప
త్మ్రలనయనావిపాండుతర ♦ గండతలంబునకుం బ్రమోదమే. 9

మిత్రమా! తదంగసంగమోత్సవదుర్లలితం బగునీకర్ణపూరంబుచే నామోహాంధకార మించుక విరళ మైనది. కావున తదన్వయశ్లాఘాపాత్ర మగుమఱియే వస్తువుచే నే నిప్పు డూరటఁ బొందుదును?

విదూ—మిత్రమా! వియచ్చరయగు నామెకుసంబంధించిన వస్తువులు మనుష్యమాత్రుల మగుమన కెట్లు లభించును?

రాజు—(నింగివంకఁ జూచి యానందముతో) ఆహా! నేనింతవఱకును సుకరంబుగ నూరటఁ బొందుమార్గమును మఱచితిని? చూడు మిదిగో యాలతాంగిజనకుం డగుభానుమాలి. దేవా పద్మినీవల్లభా!

గీ. స్వతనయాచ్యుతరాగసం ♦ గతినిఁ జేసి
మంజులతఁ గాంచి నీకర ♦ మాల యమృత
రసము లొలికించె నాదుగా ♦ త్రముల నిపుడు
కాన నమృతాంశుఁడవు గాని ♦ ఖరకరుఁడవె? 10

హా! కష్టము. ఏమి యీయకాలజలదము! ఈ ...ాపి భానుమాలి కడ్డుపడు చున్నాఁడు. ఓయీ సౌదామనీమనోహరా!

చ. వెడఁదశిఖాళి నొప్పునిజ ♦ పింఛములన్ విరియించి నాట్యము
న్నడపుచుఁ గూఁతమ్రోఁత గళ ♦ నాళము నిండగ మోర సాఁచి ప్రే
ముడిని జెలంగుబర్హివర ♦ ముం గనుమా! ప్రణయంబు మీఱఁగాఁ,
దొడఱకు మింక సూఁతయును ♦ ద్యోమణికిన్ వినిరోధి నాటకున్. 11

(నేపథ్యమున)

రాజా ఋతునందనా !

మ. వర తేజోనిధి నీవు దూర మగుటం ♦ బాంచాలకుల్ నీగురా
జ్యరమాస్థానము నాక్రమించి రిఁక న ♦ త్యంతత్వరం బోయి నీ
పుర మాపజ్జలధిస్వభంగముల ని ♦ ర్మూలంబు గాకుండ భూ
వర! రక్షింపు మనంతరంబున భవ ♦ ద్వాంఛల్ ఫలించుం జుమీ! 12

రాజు — (కోపారుణితనేత్రుఁడై వినుచు) ఏమి! పాంచాలపశువులు నా రాజ్య మాక్రమించిరా !

ఉ. కాలుఁడ! యుంతు వేని క్షణ ♦ కాలము మత్కదనోర్వియందుఁ బాం
చాలుర, పత్తి హస్తి రథ ♦ సైంధవయుక్తముగా క్షణంబులో
వాలును బల్కదొట్టి శర ♦ పంక్తుల వారలసంధిబంధముల్
రాలఁగఁ గొట్టి పంపెద న ♦ రాతిగణంబుల నీదుప్రోలికిన్. 13

విదూ — (తనలో) శబాస్ వసుమిత్రా శబాస్! అమాత్యభావానురూపముగఁ జరించితివి. భగవదనుగ్రహంబుచే నీతనిమదనోన్మాదము రోషాంకుశప్రభావమున నివారిత మైనది. కావున నేనుగూడ నీతనిరోషము నించుక వృద్ధిఁ బొందించెదను. (ప్రకాశముగా) మిత్రమా! ఆపాంచాలాధములు నీబాహుబలపరాక్రమ మిదివఱకే యెఱింగి యుండియు నిపు డిట్లు దొడంగు టెల్ల నాత్మవినాశనంబునకే.

రాజు — (సవిమర్శముగా) మిత్రమా! పూజ్యుఁ డగువసుమిత్రుఁడు రాజ్యమున లేఁడా? ఇట్లేల సంభవించినది.

{వసుమిత్రుఁడు ప్రవేశించుచున్నాఁడు.}

వసు—దేవా! జయ మగుఁగాక!

రాజు—(చూచి) ఆహా! అమాత్యుఁడు వసుమిత్రుఁడు విచ్చేసి యున్నవాఁడు. (కౌఁగిలించి) నెచ్చెలీ! మనరాజ్య మంతయుఁ బాంచాలురచే నాక్రమింపఁబడె నని యాకాశవాణి వచించినది. నీమతిబలముచే వారిపరాక్రమ మంతయు నడుగంటి యుండెఁ గదా! మఱల నిట్లెల సంభవించె.

అమా—దేవా! నిజము. కేవల మాపాంచాలాధముల పరాక్రమ మెంచఁ దగినది కాదు. కాని భవద్బాహుబలనిర్జితము లగుసకలరాజన్యచక్రంబులతోఁ గూడ తా మేకీభవించి నామతిబలము నయిత మతిక్రమించి దేవరవారిపరాక్రమమున కెదురు సూచుచున్నారు. కావున నింక నిముస మైన నాలసింపక వారి మనోరథంబులం దీర్పుఁడు.

విదూ—అమాత్యా! అనుచరులను వాహనంబులనుగూడఁ దోడితెచ్చితివా? అట్లయిన శీఘ్రముగ బయలు వెడలుదము.

అమా—అవును తెచ్చితిని. ఇచ్చటికి క్రోశమాత్రప్రదేశమున వారల నిలిపి మహారాజుగారిని వెదకుచు నే నొక్కరుఁడనే యిట కేతెంచితిని

రాజు—అనుచరసమూహంబు లేటికి? సకలరాజన్యప్రాణాభిషార్థి యై నాదక్షిణభుజము మిక్కిలి త్వరపడుచున్నది. కావున మన కంబరగమనోపాయ మాలోచింపుము.

{అప్పు డాకాశమునుండి సారథి రథముతోఁ ప్రవేశించును.}

సారథి—సూర్యభగవానుఁడు నా కిట్లానతిచ్చెను. "హాయసేనా! నా యల్లుఁడచట లేమిం జేసి జలపూరపూర్ణంబు లయ్యును నారశ్మిజాలంబు లాతనిరాజ్యమున వర్షింప నిచ్చగించుట లేదు. కావున నాతనిరాజ్యము దుర్భిక్షపీడితం బై నశింప నున్నది. ఇఁక సంవరణుఁడన్ననో తపతీసంగమలోలుఁ డై కర్తవ్యముల మఱచి నందనోద్యానతుల్యంబు లగుహిమవత్కాననంబుల సంచరించుచు స్వరాజ్యమున కేఁగుట కిచ్చగింప కున్నాఁడు. కావున నీదంపతుల నించుక కాలము వేఱుపఱచినఁ గాని కార్యములు నెఱవేఱవు. పతిచే దైవముగ నెంచునాతపతి జాగ్రదవస్థలో వియోగముమాట విన నైన నొల్లదు. కావున వారిద్దఱు నిద్రా

వస్థలో నున్నపు డాతపతిని సపరివారముగా సావిత్రీసకాశమునఁ జేర్పుము" పిదప నే నన్ననో,

గీ. సహచరమునుండి యలచక్ర ♦ సతిని వ్రాలె
పృథుపయోధరభారగు ♦ ర్వియగుప్రియను
నృపుని కెడ జేసి రవియాన, ♦ నీచుఁడ నయి
తొలుతవా డైతి జడులఁ బ్ర ♦ దోషగతిని. 14

ఇఁక దేవునిరెండవ నియోగము. "అమాత్యునిచేఁ బ్రేరేపింపఁబడి సంవరణుఁడు నిజరాష్ట్రమున కేఁగఁ దలఁచి శీఘ్రగమనోపాయ మెఱుంగక చింతిల్లుతఱిని రథముం గొంపోయి యాతని మనోరథంబుఁదీర్పు"మని, కావున నిట క్రిందికి దిగియెదను. (అవతరణము నటించుచుఁ గ్రిందఁజూచి) ఆహా! యీరథము క్రమముగాఁ గ్రిందికి దిగుచుండఁగా

చ. జలమునఁ దేలు నేల దళ ♦ సంతతిః కాదు కుజంబులం, గుజం
బులు జలమందు కాదు గిరి ♦ భూమి, గిరుల్ జలరాశిఁ, గాదు భూ
స్థలి, భువి సంద్రగాసెనము ♦ సందున, మామకచిత్తవృత్తు లి
ప్పొలుపునఁ దోఁచె నెక్కొని స ♦ ముద్ధరణప్రతిరోపణంబులన్. 15

విదూ—(పైని జూచి) మిత్రమా! నీ హృదయసంతాపము నివారింపఁ దలఁచి మీ మామ యగు సూర్యభగవానుఁ డిట కేతెంచు చున్నట్లున్నది.

రాజు—ఇ దేదియో యొక దివ్యరథము. నిజప్రభాపటలంబులచే నాద్యంతంబుల దోఁపనీయ కున్నది.

అమా—దేవత లెల్లపుడును దేవరవారిమనోవర్తులే కదా!

సారథి—(క్రిందికి దృష్టులు నిగుడ్చి) ఆహా! యిదిగో మహారా జగుసంవరణుఁడే హిమవత్కాననంబున నున్నాఁడు. ఇపుడు నే నీతనికి భూతార్థ మంతయు నెఱింగించినచో తనదేవివృత్తాంత మతఁడు నన్నడుగును. అపుడు కష్టము సంభవించును. కావున నిట్లు వచింతును గాక. (క్రిందికి దిగి సమీపించి) మధ్యమ లోకపాలా! విజయ మగుఁ గాక. అసురవిజయంబున మీరు పలుమాఱు తనకు సాహాయ్య మొనర్చుటం జేసి మహేంద్రుఁడు మిగుల సంతసించి

యాయుష్మంతుఁడ వగు నిన్ను హస్తిపురమున్ జేర్పు మని యీ రథంబుతోఁ గూడ నన్నిటకుఁ బుత్తెంచెను. కావున నధిరోహింపుఁడు.

రాజు—(సంతసముతో) భగవానుఁ డగు మహేంద్రుఁడు నన్ననుగ్రహించుటం జేసి మిగుల ధన్యుఁడ నయితిని.

{అందఱు రథమునఁ గూర్చుందురు.}

అమా—ఓయీ సేనాపతీ సింహఘోషా! అనుచర సమూహంబుల నెల్ల నిర్బాధకముగాఁ బురంబునకుం దోడితెమ్ము. ఏ మను చున్నాఁడవు? అట్లే యనియా?

సారథి—ఆయుష్మంతుఁడా! పగ్గముల సడలింతునా?

రాజు—మంచిది తప్పక యట్లొనర్పుము.

(సారథి యట్లొనర్చును.)

విదూ—మిత్రమా! పూర్వము నిన్ను నేను ప్రార్థించిన యాకాశగమనము సంప్రాప్త మయ్యెఁ గదా యని మిక్కిలి సంతసము గలుగు చున్నది. కాని యీరథవేగము చేతఁ గనులు తిరిగి క్రిందపడుదు నేమో యని మిక్కిలి భయ మగు చున్నది. కావున నిన్ను గట్టిగా పట్టుకొని కూర్చుండెదను. (రాజును పట్టుకొను చున్నాఁడు.)

రాజు—(రథవేగము నిరూపించి) ఆహా! యీరథవేగము వితర్కింప నలవి గాకున్నది. ఏలయన,

మ. కన నేకక్షణపూర్వపశ్చిమ కలా ♦ కాలంబునం దీహరుల్
వనదాగ్రంబునఁ బూర్వపశ్చిమఖుర ♦ ద్వంద్వంబులన్ నిల్పు; ప్రాం
తనిబద్ధోజ్జ్వల ఘర్షణోదితతడి ♦ త్సంఘంబు సూచించు నీ
ఘనవేగస్థిర మై నటుల్ దనరు చ ♦ క్రవ్రాతపుం దొర్లికన్. 16

(అందఱును నిష్క్రమింతురు.)

పంచమాంకము

సంపూర్ణము.

ఓం

తపతీసంవరణము.

షష్ఠాంకము.

{ అంతటఁ గంచుకి ప్రవేశించుచున్నాఁడు. }

కంచు—(సవిమర్శముగా) రథహయహేషితంబులతోడనే ఘనాఘనహుంకారంబులా? పాదపద్మపరాగంబులతోడనే భూమిపయిఁ బరాగవృష్టులా! ఆహా! సంవరణమహారాజు గారి మహానుభావత యేమని చెప్పవచ్చును! కాని యీ మహౌత్సుక్యముచేత నాయవయవములకు దౌర్బల్యము రెండుమడుంగు లధికమైనది. ఏలయన

చ. నడ యొకరీతి గాదు, నయ ♦ నమ్ములఁ దారలు సంభ్రమించుఁ, జొ
ప్పడును విషాదముఁ శ్రమము ♦ భ్రాంతియు, నూరులువంగు, వతు
గడుఁ జలియించు గాత్రవళి ♦ కంచుకమై పచరించు నిట్టిసం [ముం
దడిని జరాభరంబు నను ♦ నర్తకుభంగి నటింపఁ జేసెడిన్. 1

“వినయతాంత్రిత! శీఘ్రముగఁ బోయి కార్త్తికేయావాస పరిసరారామమునందలి వార్షికదినాతివాహనయోగ్య మగు గంగాలోకసౌధమును జక్కఁగ నలంకరించి రమ్ము” అని యేలిక నాకు ముదల నిడె. వానియోగ మిప్పుడు నెఱవేర్చికొంటిని. మహారాజుగారును దత్సౌధము నధిరోహించి యున్నారు. కావున నిఁక వేఱునియోగ మనుష్ఠింపఁ బోయెదను. (అని నిష్క్రమించుచున్నాఁడు.)

ఇది విష్కంభము.

{ అంతట రాజును విదూషకుఁడును ప్రవేశించుచున్నారు. }

రాజు—ఆహా! మంత్రులయొక్క మనోవ్యాపారములు నిసర్గనిష్ణాతమతులకైన నెఱుంగరానివి గదా! ఆర్యుఁడు వసుమిత్రుఁడు

గీ. అరులు పాంచాలు రోనరించి ♦ నట్టిభూరి
పరిభవము నాకు దైవదం ♦ భమునఁ దెలిపి
మోహ మెడబాపి నను పురం ♦ బునకుఁ దెచ్చి
కొల్లలుగ రాజ్యమున వృష్టిఁ ♦ గురియఁ జేసె. 2

ప్రాయికంబుగఁ బయోభరమేదురంబు లగుఘనసంపద లనుగోవులం బితుకు చంద మిదియ కదా?

విదూ—సకలభువనైకనాథుండ వగునిన్ను మేఘదోహనార్థమై దూడఁగాఁ గొని తెచ్చుటం జేసి యీమంత్రి మూర్ధాగ్రేసరుం డని నేను నిశ్చయముగా వచింపఁగలను.

రాజు—పరిహాస మిఁకఁ జాలును. ఇంతవఱకును పాంచాలురయందలి కోపముచే వ్యాపారరహితమై యున్న ప్రియావియోగానలము నేఁ డడ్డులేక చెలరేఁగి సంకించు చున్నది. విరహిజనుల కతిభయంకర మగుకాలము సంభవించినది చూడు,

చ. ఉడుగువనంపు మల్లెవిరు ♦ లూడఁగఁ బాంథుల నేచు నట్టిప్రా
వృడనిలరాజి వీఁచె, నన ♦ లెత్తుముదంబునఁ గంఠనాళముల్
నిడుపుగ సాఁచి చాతకవి ♦ సిలకచల్ వడగండ్లఁ గ్రుమ్మరిం
చెడితొలిధారలం బ్రియులఁ ♦ జేరి సుఖంబుగఁ గ్రోలు చుండెడిన్. 3

కావున నా కిపుడు శరణ మెద్ది?

{ అంతట మేనకారూపము ధరించి తపతి ప్రవేశించు చున్నది. }

తపతి—(సవిమర్శముగా నిట్టూర్పు విడచి) సఖీరూపమున నార్యపుత్రుని దర్శించి యూరటఁ బొంద నెంచి సౌఖ్యుల నిద్దతిని౯ఁ గూడ వంచించి వచ్చితిని. ఇంతమాత్రమున జనకశాసన మతిక్రమించి నట్లు కాదు కదా? కావున నార్యపుత్రసందర్శనోత్సవ మనుభవించెదను. (పరిక్రమించి క్రిందికిఁ జూచి యానందముతో) ఇదిగో! ఆర్యపుత్రుఁడు వయస్యునిం గూడి ప్రాసాదాగ్రభాగమునఁ గూర్చొని యున్నాఁడు. కావున నిపు డీచ్చట దిగియెదను. (దిగు చున్నది.)

విదూ—(చూచి) ఇదిగో! పూజ్యురాలగు తపతీదేవి విచ్చేసినది.

రాజు—ఎక్క డెక్కడ.

తప—(విషాదముతో) వీరు నన్నుఁ దెలిసికొనిరా యేమి?

విదూ—ఇదిగో చూడు మేనకారూపమున నవతరించినది.

తప—(విషాదముతో) నిక్కముగ వీరు నన్నుఁ దెలిసికొనిరి. తండ్రి కన్నివిధముల నపరాధ మొనర్చితిని.

రాజు—(చూచి) ఓహో! సఖి యగు మేనక వచ్చినది. మిత్రమా! యీమె నాప్రేయసి యంటివే య దేల?

విదూ—వీ రిద్ద ఱొక్క దైకసత్యముతో నేకశరీరముభంగిఁ జరియించుటం జేసి య ట్లంటిని.

తప—దైవానుగ్రహముచే నా కిపు డూరట గల్గెను. (సమీపించి) జయము మహారాజా!

రాజు—సఖీ స్వాగతము. (అని గాఢముగాఁ గౌఁగిలించికొని స్పర్శము నిరూపించుచు నాత్మలో)

గీ. దేవిపరిరంభమునఁబోలె ♦ దేహ మెల్ల
గగురుపాటొందె నూర కే ♦ కారణంబొ?
సతతసంశ్లేషమున దాని ♦ స్పర్శ యింత
సంక్రమించెనొ యేమొ యీ ♦ చానయందు. 4

(ప్రకాశముగా) సఖీ మేనకా! మాప్రాణములకుఁ గుశలమే కదా!

తపతి—మహారాజా! యిపుడు కుశలమే.

రాజు—ఇపు డను చున్నా వ దేల?

తపతి—మహారాజా! చిత్తగింపుఁడు? నాఁడు నెచ్చెలి దేవరవారిం గూడి తపనవన మందు నిదురించు చుండి పిదప మేల్కాంచుసరికి సావిత్రీసకాశమం దున్నట్లు తెలిసికొనెను. అచట దేవరవారిఁ గానమిం జేసి నెచ్చెలి మూర్ఛలో మునింగి యుండ సావిత్రి లేవనెత్తి యూరడించి 'బిడ్డా! పరితపింపకుము. నీయందలి గాఢానురాగమున నీనాథుఁడు నిన్నుఁ బాసి పోవమిం జేసి యాతనిరాష్ట్రమున గొప్పక్షామము సంభవించినది. జనకుఁ డది యెఱింగి మీ కిద్దఱ కడ గలి

గినఁ గాని మహారాజు నిజనగరంబున కేఁగఁడని తలంచి సారథిచే నిన్ని టకుఁ దెప్పించెను. అంత విరహోన్మాదపరవశుఁ డగునీభర్త నిజపురంబున కేఁగెను. నీ విఁక జనకుననుమతి లేనిదే నీనాథునిచెంత కేఁగరాదు సుమా!' యని చెప్పెను.

రాజు—(విదూషకునితో) మిత్రమా! అతఁడు గూడ సూర్యసారథిగా మారెను. (మేనకం జూచి) తరువాత,

తపతి—భవద్వియోగజనితదుఃఖమున నెచ్చెలి గుందుటఁ దొట్టి సర్వవృత్తాంతమును దేవరవారికి నివేదింప వచ్చుచుండి పయోవృష్టులు భూమి పైఁ బడుటఁ దిలకించితిని. కావున నిఁక మీపరస్పరసంయోగమునకు స్వామి యగుభాను మాలి యనుమతించు నని తలఁచి "ఇప్పుడు కుశలమే" యంటిని.

విదూ—దేవి నపహరించికొనిపోయిన దొంగలు బయలువడిరి.

రాజు—(నిట్టూర్పువిడిచి) ఇపుడు నాసందియము నశించినది. సఖీ మేనకా! నే నిఁక క్షణమైన ప్రియావియోగము సహింపఁ జాలను, కావున భగవానుఁ డగుసూర్యు నంగీకరింపఁ జేసి దేవి నిటకుఁ దోడ్కొని రమ్ము.

తప—(రాజును జక్కఁగాఁ దిలకించుచు) మహారాజా! భవద్దర్శనసుఖ మించుకసే పనుభవించి పోయెదను.

రాజు—(సవితర్కముగాఁ దనలో)

చ. వరులకు దూతికల్ దెలుపు ♦ వార్త సఖీప్రణయానురూప మై
కరము రసప్రధానముగఁ ♦ గ్రాలుట నైజము గాని యీనిరం
తరరతిరాగనవ్యరస ♦ ధారలఁ జిమ్మెడిదీనివీక్షణం
బరుదయి యెన్నఁ డేనిఁ గన ♦ నట్టివిచిత్రముఁ దోఁపఁ జేసెడిన్. 5

(ప్రకాశముగా) నీసుఖము మాత్రమే చూచికొనకుము. నామానసము మిక్కిలి తమకమొందుచు నీగమనమును ద్వరపెట్టుచున్నది.

తప—(మేఘగర్జనము విని ప్రస్తుతము మఱచి) అయ్యో! భయ మగుచున్నది. ఆర్యపుత్రా! నన్ను గాఢముగఁ గౌఁగిలింపుము.

రాజు—(క్రోధముతో) ఛీ పాపీ! అనాగరతకుం జొచ్చితివా? అభిమతకాంతా గుణనిబద్ధహృదయుం డగు నీజనుండు నీ వనుకొని నట్లు నైచ్యమునకుం జొచ్చువాఁడు కాఁడు.

తపతి—(కోపముతో) సరే నీకనురూప యగుదేవిం గూడి స్వేచ్ఛగా విహరింపుము. అనుచిత మగుచోట సెయ్య మొనర్చినందులకుఁ దగిన ప్రాయశ్చిత్త మొనర్చికొనియెదను. (అని నిష్క్రమించును.)

విదూ—మిత్రమా! ఇ దేమి రాక్షసిగా నున్నదే! ఇది నిజముగా మేనక యైనచో స్వప్న మందైన నిట్లొనర్పదు.

రాజు—స్త్రీస్వభావ మిట్టిదే చూడు,

మ. వరవంశంబును బంధుసంతతిని వి ♦ శ్వాసార్హమై యొప్పుసు
స్థిరమైత్రిన్ గురువర్గముస్ మనములోఁ ♦ జింతింప కే భామినుల్
దిరుగం జూతురు; వారిమానసము లా ♦ త్మీయేచ్ఛకున్ సూటిమై
వఱలుం గాని మ తెట్టిభంగి నయినన్ ♦ వారింప రా కుండెడిన్. 6

నిష్కళంకమానస యగునాపరమసాధ్వి యజ్ఞానముచే నీగంకులాడి నిటకుం బుత్తెంచినది. మనోవినోదార్థమై నియమింపఁ బడినయిది యిట్లు మారినప్పుడు పో నిమ్ము దేల. కర్ణపూరముం గొనిరమ్ము.

విదూ—చిత్త మట్లే. (నిష్క్రమించును)

(అంతట రంభారూపధారిణియై
రాక్షసి ప్రవేశించు చున్నది.)

రాక్ష—పూర్వము హిమవత్కాననమందే నొనర్చినమాయ లన్నియు భృగుకర్మ ప్రభావమున నిష్ఫలము లయ్యెను. ఈతనికులక్షయ మొనర్చుట కిదియే తరుణము.

(సమీపించి రాజుపాదములపైఁ దటాలునఁ బడును).

రాజు—(సంభ్రమముతో లేవనెత్తి) సఖీ! యి దేమి నామానసముఁ గలఁచు చున్నావు! నీవిషాదమునకుం గారణ మేమి!

రాక్ష—(బాష్పములు గార్చుచు గద్గదస్వరముతో) నెచ్చెలి యగుతపతి జనకునివండ్రశాసనమునకు లోఁబడి భవత్సంగసౌఖ్యము లభింపమిం జేసి వియోగానలము సహింపఁజాలక తన్నుతా నే—యింకమీఁద నే వచింపఁజాలను. నేను గూడ నాత్మహత్యచేఁ గాయమును బాసెదను. (నిష్క్రమించును.)

రాజు—(మూర్ఛ నొంది కొంతవడికిం దెలిసి) హా! రవికరోత్సంగలాలితా! అజ్ఞాకరుండ నగునన్ను విడనాడి యెట కేఁగితివి? దేవా కృతాంతా!

గీ. భానుతనుజాతతయు నాదు ♦ భార్యతయును
నీదుసహజత నైన గ ♦ ణింపకుండ
నపహరించితి మృగనేత్ర ♦ యాయు వీవు
కాన నిను మంచు నెంతు నీ ♦ మానసంబు. 7

ఏ మిది! నే నింక ను బ్రాణలోభునివలెఁ కేవలము గన్నీరు గార్చు చున్నాఁడను. ఇఁకఁ బ్రాయోపవేశమున కుపక్రమించెదను. (సౌధముఁ దిగుట నభినయించి పరిక్రమించుచు) ఈస్ఫటికసోపానమార్గమున రేవులోనికిం దిగి గంగాజలంబు లాడి ప్రస్తుతకార్యమున కుపక్రమించెదను. (స్నాన మభిన యించును.)

(అప్పుడు గంగాజలంబులం దడిసి తపతి ప్రవేశించు చున్నది.)

తప—సఖీ మందాకినీ! ఆర్యపుత్రుమరణవార్త విని విపత్తున కెదు రై యున్న దానను. ఇపుడు నాకంతభార మేల తొలఁగించెదవు? ఇఁక శీఘ్రముగఁ బ్రాణముల విఘటింపఁ జేసి నన్ను మృతుఁ డగునార్యపుత్రునితోఁ జేర్పుము.

రాజు—(ధ్వనివచ్చువైపునకుం జూచి.)

గీ. కమలపరిశోభితయు ఘన ♦ కలుషయుతయు
శఫరనేత్రియు నయి యాత్మ ♦ సదృశరూప
మున వెలుంగునోకానొక ♦ ముదిత నిపుడు
తాల్చి యున్నది జహ్నుసు ♦ తాస్రవంతి. 8

ఇఁక వితర్కించినఁ గార్యము దప్పును. ముం దీమె ప్రాణములు విడువ నున్నది. కావునఁ బట్టి నివారించెదను. (అని పట్టుకొనును.)

తప—(రోషముతో) ఎవఁ డిది? నాహస్తము వట్టుకొని కళంక మొదవించు చున్నాఁడు.

రాజు—(నిరూపించి) ఆహా! యి దేమి దేవిగా నున్నదే! భగవతీ భాగిరథీ! యిది నాకు మహానుగ్రహము. మరణోద్యుక్తుండ నై నే నిటకు వచ్చియుండఁ బ్రాణములు నిల్పి నన్ను రక్షించితివి. ప్రియా! శంకింపకుము, నీ కెవని

వియోగము సహింపఁ జాలక మరణమున కుపక్రమించితివో యాఘోరపాతకి సంవరణుఁడు వీఁడే.

తప—ఆహా ఆర్యపుత్రుఁడా! జయ మార్యపుత్రా! (గాఢముగఁ గౌఁగిలించికొని) నాథా! యిదిస్వప్నవృత్తాంతము కాదు గదా.

రాజు—నాకు నదియ సందియము. కానిమ్ము గట్టున కేఁగి విచారింతము.

తప—(వడఁకుచు) ఆర్యపుత్రా! నాయంగములు వడఁకు చున్నవి. కావున గాఢముగఁ బట్టుకొని నడువుము.

రాజు—(అట్లే చేసి పరిక్రమించు చున్నాఁడు.)

(నేపథ్యమున)

సఖీ మేనకా! మహారాజుగారిని, నెచ్చెలినిఁ బాసి నిముస మైన నే నీశరీరము భరింపఁ జాలను. కావున నాకంఠమునఁ బాశ మర్పింపుము.

(మఱల నేపథ్యమున)

సఖీ! రంభా! నేను నీమరణముం గూడ జూచి యింకను దుఃఖింపఁ జాలను. కావున నేనే ముందు మరణించెదను.

తప—కట్టా సఖు లంత మొందు చున్నారు గదా! ఆర్యపుత్రా! త్వరపడుము త్వరపడుము.

రాజు—(సంభ్రమముతో సమీపించి) పూజ్యు లగుమీరు సాహస మొనర్పకుఁడు. మే మిదిగో జీవించి యున్నారము.

{నిష్క్రమించి రంభామేనకలతో మఱలఁ ప్రవేశించును.}

రాజు—ప్రియా! నీసఖులం జూచికొనుము. కుశలముగ నున్నారు.

తప—సఖులారా! నన్ను గాఢముగఁ గౌఁగిలింపుఁడు.

(కన్నీరు విడచుచు నొకరి నొకరు గౌఁగిలింతురు.)

రాజు—ప్రేయసీ! భవత్పాదచిహ్నిత మగునీచురకతశిలాతలమం దొకముహూర్తమాత్రము విశ్రమించి పోవుదము.

తప—మనోహరా! యట్లే చేయుదము. (అందఱుఁ గూర్చుందురు.)

రాజు—ప్రియా! నీవు భాగీరథినిఁ గాయము విడువ నుంకించుటకుఁ గారణ మెద్ది?

తప—ఆర్యపుత్రా! చిత్తగింపుఁడు. సఖి యగు మేనకారూపమున నేను దేవరవారి చెంత కేతెంచి యనురాగాంధకారమునఁ బ్రస్తుతము మఱచి భవత్పరిష్వంగ సుఖంబుఁ గోరి మీచేఁ దిరస్కరింపఁ బడితిని.

మేన—(లజ్జారోషములతో) నన్ను మిక్కిలిపరిభవించుచు సఖీప్రణయ మిట్లు వెల్లడించితివి, బాగు.

రాజు—(తలయూఁచి) ఊహూ యిట్లు జరిగినదా! తరువాత,

తప—పిమ్మట నేను మరణమున కుపక్రమించి దైవవశమున నెట్లో సఖీరూపధారిణినై యుంటఁ దెలిసికొని పశ్చాత్తాపంబునఁ బొక్కుచుంటిని. అపుడు రంభ కన్నీరు మున్నీరుగా నేరుచుండ నాకడ కేతెంచి దేవరంగూర్చి యమంగళముఁ దెలిపెను. అందుచే నేను మరణమున కుపక్రమించితిని.

రంభ—(విషాదముతో) ఆరంభ యెవ్వతె?

తపతి—నీవు గాదా?

రంభ—కట్టా! నే నచ్చోటికి వచ్చియైన యుండ లేదే! అట్టిఘోరకృత్య మెట్లో నేర్చి యుందును?

రాజు—అ దెట్లు? నాకడ దేవిపై నమంగళ మారోపించినదియు నీవే కదా!

రంభ—(భయముతో వక్షమునఁ జే యిడికొని) అయ్యో! యిఁక నెట్లు? (అని మేనకం జూచు చున్నది.)

మేన—మహారాజా! మీరు పొరపడితిరి. మే మిరువురమును నెచ్చెలిని వెదకుచు వచ్చు చుండ జాంబూనదిక యేడ్చుచు మా కెదురై నెచ్చెలివిపత్తును, దేవర వారిప్రాయోపవేశమునుగూర్చి మా కెఱింగించెను. పిమ్మట మేము మహాదుఃఖమున మరణమున కుపక్రమించు చుండ తమ రరుదెంచి మమ్ము బ్రదికించితిరి.

తప—(సాధ్వసముగా) ఆహా! ఆర్యపుత్రుఁడును నిట్టి సాహస మొనర్చెనా! మఱల జాంబూనదిక రా కున్న దేల?

రాజు—

గీ. తపనవనమందుఁ దొలుత నే ♦ దానవిఁ నన్నుఁ
గినుక వంచించె నట్టిమో ♦ హినిక నల్పు
మాయయో యేమొ యిదియు న ♦ మ్మంగ రాదు
చకితసారంగశాబక ♦ చారునేత్ర!

తప—(స్మృతి నభినయించి శోకముతో) ఇప్పుడు నే నార్యపుత్రుకడకుం జేయటం జేసి గురునియోగ మతిక్రమించిన దాన నైతిని. ఆర్యపుత్రా! నన్నిఁక విసర్జింపుము.

రాజు—అకాలమున నీపిడుగుపా టేమి? (అనివిషణ్ణుఁ డగును).

సఖులు—నెచ్చెలీ! విషాద మొందకుము. మేము భగవానుననుజ్ఞ దెచ్చితిమి. ఇది మొదలు నీసహచరునిం గూడి విహరింపవచ్చు నని దేవుఁ డాజ్ఞ నొసంగెను. మఱియు విప్రవాసనాశకము లగునీవసనంబులు మీకుఁ బుత్తెంచె. కావునఁ బరిగ్రహింపుఁడు.

(పరిగ్రహింతురు.)

తప—(ఆనందముతో) జనకానుగ్రహమునఁ బ్రదికితిని.

రాజు—(హర్షముతో) మీవచనామృతమున సుఖించితిమి.

మేనక—(స్మృతి నటించి భయముతో) సఖీ! జాంబూనదికారూపధారిణి య్యీరాక్షసి గురులకుఁగూడ నెద్దియో కీడు రోయు చున్నది. కావున మన మేఁగి యధార్థ మెఱింగించి వత్తము రమ్ము.

(అని నిష్క్రమించు చున్నారు.)

నేపథ్యమున

ఓహో! తొలఁగుఁడు తొలఁగుఁడు. దావాగ్నిప్రవిదీప్యమాన మగునంజన శైలశిఖరము క్రిందఁ బడుచున్నది.

తప—(భయముతో) ఆర్యపుత్రా! రక్షింపుము రక్షింపుము. (రాజును గౌఁగిలించికొనును.)

రాజు—భీరురాలా! భయ మొందకుము. ఇది నిశ్చయముగా పారాశర్యుని భ్రమము గాని మఱొండు గాదు.

{ కర్ణపూరముం బట్టుకొని విదూషకుఁడు
భయముతోఁ బ్రవేశించు చున్నాఁడు. }

విదూ—(మఱల నదే చదువును.)

{ అంతట శరపంజరనిబద్ధ యగు
రాక్షసి ప్రవేశించు చున్నది. }

రాక్ష—(రాజుం జూచి) రక్షింపుము రక్షింపుము మహారాజా! (రాజుపాదములఁ బడును.)

విదూ—ముందీయగ్నిముఖమునుండి నన్ను రక్షింపుము. (అని రాజువెనుక డాఁగుచున్నాఁడు.)

తప—ఆర్యపుత్రా! నాయంగములు వడఁకుచున్నవి. ముందీరాక్షసిని వదలిచేయుఁడు.

రాజు—ప్రియా! భీతిల్లకుము. నే నుండ లేదా! (రాక్షసిం జూచి) నీ వెవరవు? నీదుఃఖమునకుఁ గారణ మేమి?

రాక్షసి—(తనలో) ఈయన సత్యప్రియుఁడు. కావున నిజము నే వచించి తప్పించికొందును గాక. (ప్రకాశముగా) చిత్తగింపుఁడు మహారాజా! దేవరవారిచే నూర్గురుపుత్రులఁ గోల్పోయినదానను. మోహినిక యనురాక్షసిని నాఁడాయరణ్యమున నామాయ లన్నియు ఋషిప్రభావంబున భగ్నము లగుటం జేసి యిచ్చటి కరుదెంచి రంభాజాంబూనదికలవేషంబులతో మిమ్మును, మీకళత్రంబును, సఖీజనంబును మరణవ్యయసాయులం జేసి సూర్యలోకమున కేఁగుచుంటిని. అపుడు మార్గమధ్యంబున వసిష్ఠునిఁ గూడి భవత్తనయుఁ డెదురయ్యె. అంత నాతని దిన నుంకింప నాకుమారుఁ డాకాశయానవిరోధకరము లగు బాణంబులచే న న్నీస్థితికిం దెచ్చెను. కావున మహారాజుగారు నన్ను మన్నింతురు గాక.

విదూ—మిత్రమా! యీరాక్షసి మన కే మపకార మొనర్చినది.

రాజు—(విదూషకుని చెవిలో) ఇట్లు

విదూ—ఆహా! పరమాద్భుతము. (రాక్షసిం జూచి) ఇంతయుపకార మొనర్చిననిన్ను రక్షింప కుండు టెట్లు?

తప—అనపత్య నగు నాకు తనయుఁ డేడ? అయిన నార్యపుత్రుఁడు బహుభార్యాపరిగ్రాహుఁడు గదా!

రాజు—(నవ్వుచు) ఇ దంతయు సరియ కాని నాకుఁ దనయు డెవఁడు?

{ అంతట వసిష్ఠుఁడును జాపహస్తుఁ
డగు కుమారుఁడును ప్రవేశింతురు. }

వసి—

మ. సరసీజాక్షునిఁ బాలసంద్రమున ప్ర ♦ ష్టన్ సత్యలోకంబునన్
గిరిజేశున్ రజితాద్రియందు మఘవున్ ♦ గీర్వాణలోకంబునం
దరణిం బైనిఁ బ్రసన్నుఁ జేసి రవికిం ♦ గాహిత్రుఁ డౌనీతలన్
గురులం జేర్పఁగఁ బౌరవీయపురికిం ♦ దోతెంచితే నిప్పుడే. 10

కుమా—(కౌతుకముతో)

చ. ఇపుడు మదీయగాత్రముల ♦ కెట్టిసుఖంబు లభింపనుండె నా
దుపితలపాదపద్మముల ♦ ధూళికలమ్మునఁ జేసి, యట్టియీ
విపులసుఖంబు మున్ను తొలి ♦ వేల్పుదళమ్ములఁ గూల్చుటన్ సురల్
గృపను బ్రసూనవృష్టిఁ గురి♦యించిననాఁడును దోఁప కుండెడిన్. 11

(ఇద్దఱును బరిక్రమింతురు)

విదూ—(స్మృతి నటించి) రాక్షసీసంభ్రమమున నే నింతదాఁక నీశర్వశృంగారముమాట మఱచితిని.

రాజు—(నవ్వుచు) ఇది యనవసరమందుఁ గానవచ్చినది. ఓహో! యవు నిదియే ముఖ్యావసరము. ఏలయన (తపతింజూచి)

క. పరిరంభమాత్రఁ బులకల్
పఱపుచు లాలిత్యసార ♦ భమ్ముల నీతో
సరియగునీయవతంసము
తిరిగి భవచ్ఛ్రితితలమునఁ ♦ దిర మగుఁ గాతన్. 12

రాక్షసి—మహారాజా! దీనురాల నగునీరాక్షసిని వదలివేయుఁడు.

రాజు—సరే కానిమ్ము. (అని యస్త్రబంధము విప్పును.)

రాక్ష—రాజా! చిరకాలము వర్థిల్లుము. (అని నిష్క్రమించును.)

వసి—(క్రిందఁ జూచి) వత్సా! వీరె నీతలిదండ్రులు. కావున నిచ్చట దిగుదము.

(దిగుచున్నారు)

రాజు—ఓహో! గురుజనులు విచ్చేసి యున్నారు. (సమీపించి) భగవానుఁడా! నమస్కరించుచున్నాఁడను.

తపతి—మహానుభావా! నమస్కరించుచున్నాను.

వసి—(ఇద్దఱిం జూచి.)

మ. ఉపమాతీతరసానుభావములచే ♦ నుత్కృష్ట మై సంధిచే
నిపుణం బై సుగుణోత్తమాంగచయసం ♦ దీప్తంబు నై గ్రాలునీ
తపతీసంవరణంబు భూమిపయి ని ♦ స్తంద్రప్రభాధిక్యతన్
విపులానందముఁ గూర్చుఁ గాతఁ బ్రజకుం ♦ బెక్కేండ్లు కాలంబొగిన్.

వత్సా! తల్లిదండ్రులకు వందనము సమర్పింపుము.

కుమారుఁడు— (సప్రణామముగా.)

గీ. తపతికిని సంవరణునకుఁ ♦ దనయుఁ డైన
యీకురుండు వినయభర ♦ హృదయుఁ డగుచుఁ
బితృజనమ్ముల పాదార ♦ విందములకు
మూర్ధమును వంచి యిదియె తా ♦ మ్రొక్కు నిపుడు. 14

రాజు—(సస్పృహం జూచి) వత్సా! నీ వెవఁడ వైనను సరే చక్రవర్తి వి గమ్ము.

తపతి—(హర్షముతో) వత్సా! నా ప్రేమమాత్రము ని న్నెఱుంగును. కాని నే నెఱుంగను. దీర్ఘాయుష్మంతుఁడవు గమ్ము.

విదూ—నాకించుక యేని సందియము గలుగుట లేదు. మీ ప్రతిబింబ మద్దమున నుంచి నట్లే యున్నది.

వసి—వితర్క మేటికి? యీతనిచరిత్రము వినుఁడు.

రాజు—(సాదరముగా) అట్లే సెల విండు విను చున్నాఁడను.

వసి—పూర్వము తపనవనమం దీమె గర్భము ధరించిన పిదప నాత్మప్రభావముచే నీకు మారుం గనియె.

రాజు—తరువాత,

వసి—సురల కజేయు లగునసురుల నీతనిచే నిర్జింపఁ జేయుటకును, దేవాహారంబులచే నీతని శరీరతేజో బలంబుల వృద్ధిఁ బొందించుటకును రంభ మార్తాండశాసనమునఁ బుత్రవియోగము మీ కెఱుకపడ కుండు నట్లు ప్రసవసమయమున నే తపతికి స్మృతిఁ దప్పించి యితనిని సావిత్రీసకాశమునకుం గొనిపోయెను. అందువలనఁ దపతికి పుత్రజననము స్వప్నమువలె దోఁచెను.

రాజు—తరువాత,

వసి—పిమ్మట కతిపయదినములకు సురేంద్రుఁ డసురవిజయార్థమై బలిష్ఠకాయుఁ డగునీతనిం బ్రార్థించెను. అపుడు మాతామహుండు మార్తాండుఁ డీతనిం గని "కురుసురకార్యం" అని యాదేశించె. అందుచే నితఁడు కురుఁ డయ్యెను.

రాజు—తరువాత,

వసి—పిదప సురకార్యము నిర్వర్తించి వచ్చి తనయొద్ద నున్న యీతని నిపుడు లోకబాంధవుఁడు నాతోఁ గూడ నిటకుం బుత్తెంచె.

రాజు—(బాష్పగద్గదముగా) వత్సా! యిటు రమ్ము. (మూర్థ మాఘ్రాణించి తొడపైఁ గూర్చుండఁ బెట్టుకొను చున్నాఁడు.)

తప—ఆర్యపుత్త్రా! యేమి నీకుత్కంఠరిత్వము!

{ అని రాజుతొడనుండి కుమారుని బలాత్కారముగ లాఁగికొని కౌఁగిలించి స్తన్యమిశ్రము లగు నానందబాష్పములచే నాతనిం దడుపు చున్నది. }

రాజు—(విదూషకునిఁ జూపుచు) వత్సా! గురునికి నమస్కరింపుము.

కుమా—(అట్లు చేయును.)

విదూ—(హర్షమున వడఁకుచేతులతోఁ గౌఁగిలించి) వత్సా! మంగళ మగుఁగాక. (ఆకాశమువంకఁ జూచి) ఉత్పలికా! నీ వేల వచ్చితివి? ఏ మనుచున్నావు? పుత్త్రసంగతుఁ డగుమహారాజుగారిని సంభావించుటకుఁ దేవియగు సాల్వరాజపుత్త్రి నిన్నుఁ బంపిన దనియా? మంచిది నీవు పొమ్ము. ఈకుమారుఁ డామెను నమస్కరింప వచ్చు చున్నాఁడు.

వసి—నీకుఁ బ్రియకార్య మింకెద్దియైన నున్నచో వాక్రువ్వుము. దాని నే నొడఁ గూర్చెదను.

ఉ. జలజసఖాత్మజుఁ జముని ♦ సన్నిధినుండి మరల్చి తెచ్చె, మ
త్కులకరుఁ డైనపుత్త్రు నొడఁ ♦ గూర్చె దైవము నాకుఁ బ్రేముడిం
గొలిపె మదీయరాజ్యమునఁ ♦ గోరినవృష్టుల గోత్రవైరియున్
వలసిన దెద్ది యింక? మిముఁ ♦ బ్రార్థనసేయ మునీంద్రసత్తమా! 15

అయిన నీమేలు గలుగుఁ గాక.

చ. జగతిఁ బరస్పరంబు స్థిర ♦ సౌహృదముల్ విలసిల్లు, సత్కవుల్
మిగులఁ బ్రసిద్ధిఁ గాంత్రు, బుధ ♦ మిశ్రులు మత్సరముం ద్యజింత్రు, తు
ఛ్ఛగృహాపగత్వజాతకలు ♦ షమ్ములఁ జార్చుచు నిందిరేశు పైఁ
దగిలి మదీయభక్తి యుచి ♦ తక్రియ వర్ధిలి పాక మొందుతన్. 16

(అందఱును నిష్క్రమింతురు.)

షష్ఠమాంకము - సంపూర్ణము.

తపతీసంవరణనాటకము

సంపూర్ణము.

PRINTED AT THE INDIA PRINTING WORKS, MADRAS